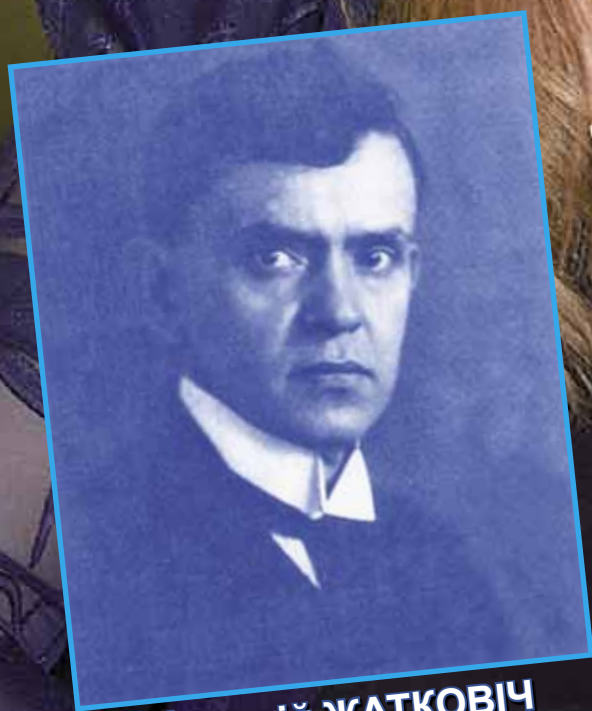

РУСИНИ

• ПгДр. Кветослава
КОПОРОВА: 3 основных
принципов русиньской
высловности (2.)
7. – 10. стор.

Квета
МОРОХОВИЧОВА
ЦВИК (Квета
Галасова) – вітязь
Літературного
конкурзу Марії
Мальцовской за
рік 2011

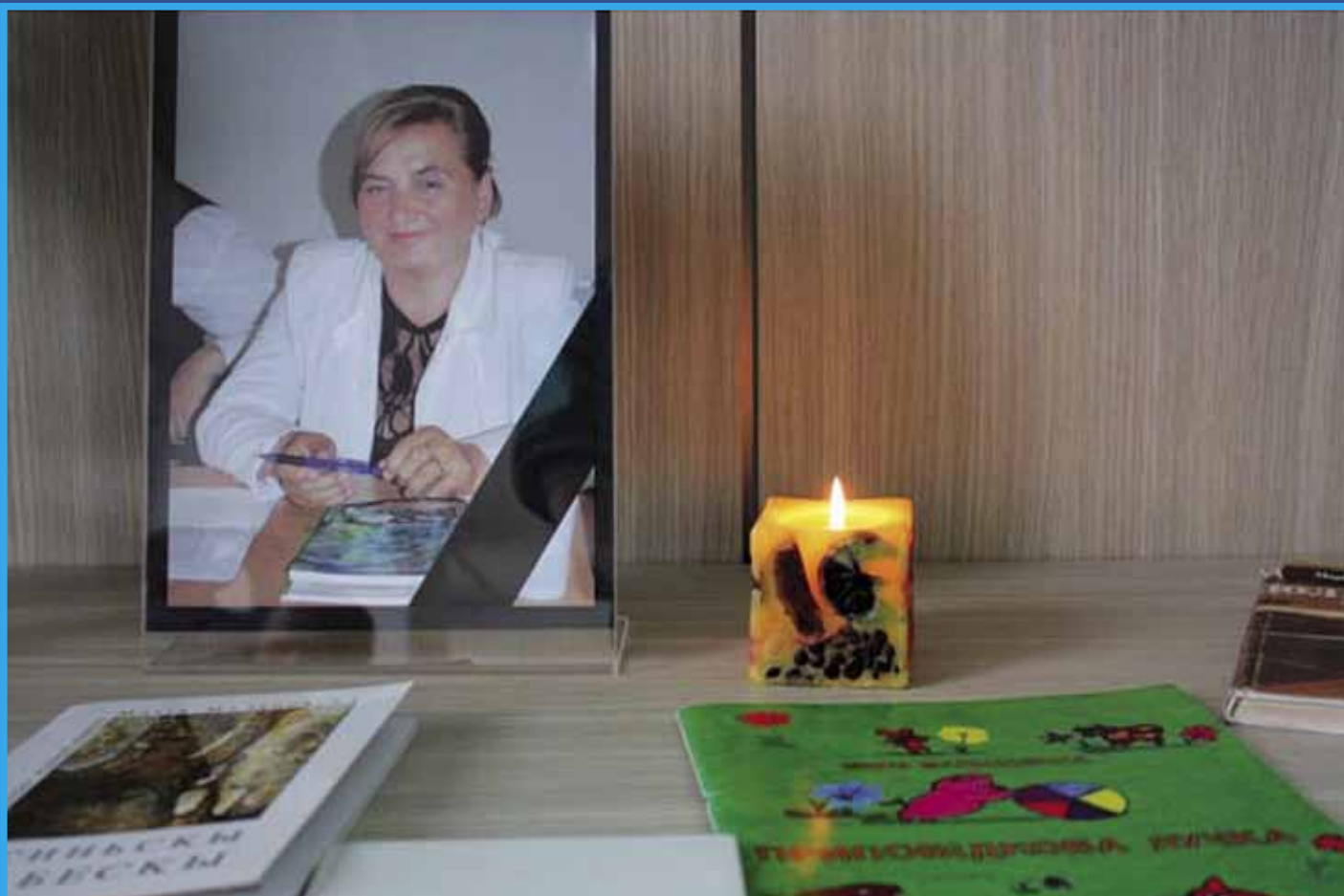

Др. Грігорій ЖАТКОВИЧ
– першый губернатор
Підкарпатської Руси

• Олександр
МОТИЛЬ:
Парадоксы П. Р.
Маґочія: доказы
на хосен Русинів і
логічна потреба
Українців
12. – 16. стор.

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXI, č. 5-6 / 2011

• Петный кутик на Міджінароднім літературнім семінарі к недожытым 60-ым народенинам М. Мальцовской 2. децембра 2011 на Пряшівській універзіті в Пряшові.

• На семінарі о літературній творчості М. Мальцовкой взяли участь і (зліва) єй муж Володимір і сын Володѣ.

Видання того числа Русина підпорили: Штефан Чепа з Торонта і Катедра україністичних штудій Торонтської університету

По попередніх добродителів, які підпорили видання пару чисел *Народных новинок*, тепер ся нашли далшы, котры охотно фінанчно підпорили видання посліднього тогорічного двойчисла часопису *Русин*. Щіро Вам дякуєме за Вашу поміч і віримо, же і в будучности зістанете нам вірны і допоможете, кідь буде треба. Надїєме ся тыж, же за вашим прикладом підуть і далшы, главно окремы Русины, різны інституції і русиньскы організації зо США, Канады, але таксамо з нашою домовины. Допереду вшыткым уж тепер зо сердця дякуєме.

Наконець припоминаме, же хто хоче фінанчно підпорити видання далшых чисел *Русина*, може на банковый рахунок число 4012549760/7500 послати подля своїх можностей фінанчну частку, або зо загранича на рахунок ч.: IBAN: SK76 7500 0000 0040 1254 9760, BIC: CEKOSKBX, на адресу банкы: Československá obchodná banka, pobočka Prešov, Hlavná 96, 080 01 Prešov, Slovensko, респ. тыж банковый чек, адресованный на *Rusín a Ľudové noviny*, обчанське здружіння, яке выдавать споминаний часопис.

А. З., шефредактор

ОДКРЫТЯ Др. Ґрігорія Жатковіча, бывшего Ґубернатора ПР, о Підкарпатській Руси (4.)

(З цілём захованя автентичности публікуєме в ориґіланім тогочаснім карпаторуським языку, зміну сьме зробили лем в графічній системі – латиніку сьме перетрансформовали до азбуки.)

Думаючи, же діла тепер быстро пойдут вперед, я первым пісмом датованым 1-го аугуста, увідомил Др. Бенеша, что дня 29-го юлія на конференції з пресідентом і міністром внутренних діл согласілся над способом заохощенія в ділі Русінов, і между іними ділами „*прийшло к согласію в вопросі границы, а то способом ізвіщенным вам на конференції дня 24-го.*“ Нісколько дней потом сділал я через него потребны распоряженія, чтобы рушітися із Гавре, Франції, дня 16-го аугуста. Я был певный, что формальное сготоленіє і подпісаніє согласія, уже подробно установленного, не возмет больше, як одін тыждень, ілі десять дней. Сготовівше ессенцію согласія, я чекал на обіцанный прізыв, і понеже не чул я нічого за одін тыждень, спішіл я діло одним пісмом, датованным 6-го аугуста 1919. Конечно дня 12-го аугуста рано, понеже не достал я ані прізыва, ані документов, я лічно пошол в уряд пріватного секретаря пресідента, Ярослава Цісара, і потолкуясчі ему, что я прінужден отойті в Паріж того пополудні, требовал аудієнції у пресідента. Пресідент отповіл, что он занятый, і понеже я пріготовлен был на такий случай, дал я секретарю одін ексемпляр так званной „Прокламації дня 12-го аугуста 1919“, котора представляєт сущность согласенія конференції дня 20-го юлія, ведно с персональным лістом для немедленной консідерації пресідента, с тім, что я чекаті буду на отвіт. В сем пісмі между іними пісал я:

Цітація: „*В моєй роботі в Америкі я дуже препятствован буду, же не маю формального пісменного доклада о ділах, согласенных на конференції дня 29-го юлія, которы я надіюся маті потверджено Аме-*

Обсяг

• *Одкрытя Др. Ґрігорія Жатковіча, бывшего Ґубернатора ПР о Підкарпатській Руси (4.)*

1. – 3. стор.

• *Мірослава Дзубова: Жыотный епілог Марії Мальцовской-Парасковой (1951 – 2010)*

3. – 4. стор.

• *Юрко ХАРИТУН: Тобі (Марії Мальцовській-Парасковій)*

5. стор.

• *Осиф КУДЗЕЙ: Догоріта свічка (За Марієв Мальцовсков)*

5. стор.

• *Александр ЗОЗУЛЯК: І далеко од родного краю не забывать, же є Русиним*

5. – 6. стор.

• *ПгДр. Кветослава КОПОВА: 3 основных принципів русиньской высловности (2.)*

7. – 10. стор.

• *Ґабор Адріан КАЧІНКО: Шлідами черехатских Русиних (5.)*

10. – 11. стор.

• *Олександр МОТИЛЬ: Парадоксы П. Р. Маґочія: доказы на хосен Русинів і логічна потреба Українців*

12. – 16. стор.

• *Проф. Елейн РУСИНКО: Найкрасша приповідка*

16. – 21. стор.

• *Домінік АРЕЛЬ: Вклад П. Р. Маґочія до нашого розуміння Централной Европы і України*

22. – 24. стор.

ріканскою Народною Радою Русінов. Но если Народна Рада будет маті абсолютне довіріє в моєм докладі недоказанном, можно індіректно подаріт-ся мені осягнуті ціль своєї місії. Будет то делікатна робота, но я певный, что подаріт-ся мені осягнуті мою ціль.

Імена прочіх чотырех членов Русской Аутономной Коммісії, о которых согласілося, суть: Майор Еугеній Пуза, Густ, жупа марамарошска; Др. Юлій Брацайко, Густ; Профессор Аугустін Волошін, Ужгород; Др. Владімір Туркіняк, Прешов, жупа шарішска.

Веліку потребу маю на маппу Томашевського, котору я лішіл у Вашой Ексцелленції, і просіл бы я, чтобы она доручена была мені через пана Цісара, если было бы вам невозможно дати мені аудієнцію пред моім отходом днес по полудні.

Я сготовіл одін доклад для Центральной Русской Народной Рады в Ужгороді, который сім пріключаяю. Если найдете доклад прістойным, і прістойным особенно для публічної відомості, чі были бы вы так добрый постаратіся о засланіі его до Ужгорода?“

Пріватный секретар взяв пісмо і пошол к пресіденту і коротко по сем вернул-ся назад і увідоміл мене, же пресідент жалует, что не может пріяті мене, но что вкратці пересмотріт предложенны діла і просіл мене, чтобы я мало почекал. Чекал я около одной годіны, можно меньше, коли пан Цісар опят пошол до пресідента і вернувшє отдал мені доклад адресованный Центральной Русской Народной Раді в Ужгороді со словами: „Пресідент кажет, что есть то в порядку.“ На се я отвічал: „Тогда дуже добрі, я сам доручу то Раді, но мушу маті подпіс пресідента в свідітельство того, что все есть в порядку, як вы кажете, і соотвічаєт условіям устного порозумінія с дня 29-го юлія.“ На се пан Цісар отвічал: „Пресідент есть дуже занятый, он сказал, что есть все в порядку, і понеже во всіх таких ділах я уполномочен свідітельствоваті о правдівости таких фактов, все в порядку будет.“ Як то сказал, взяв доклад і собственноручно напісал слідуючі на конец его:

„Videl President Republiki ČSL.
12 – VIII. 19. Jaroslav Cisar,
osobní tajemník.“

Пан Цісар тоже увідоміл мене о том, что маппа Томашевського, котору я просіл от пресідента, не находітся у пресідента, ібо он отдал ю одной коммісії.

Того самого дня по полудні перед моім отходом я лічно передал высшєспомянутым способом подпісан доклад Васілію Такач, секретарю Центральной Русской Народной Рады, который был в Празі, і тоже дал нім і одним другім свідком, профессором Спалою, свідітельствоваті дотычно копії его, котора мала быті предложена амеріканскім Русінам. Сей доклад, который днес ізвістный есть под іменем „Прокламація дня 12-го аугуста 1919“, есть дословно, як слідует:

Цітація: „Центральной Руськой Народной Раді в Ужгороді.

Почтенный Господін Предсідатель!

По нісколькіх конференціях с Господіном Пресідентом Др. Масарыком, также по конференці с міністром внутренних діл Др. Швєглою, маю счастья увідоміті вас, что Ческословенское правітельство выіменовало мене пресідентом Руской Аутономной Директоріі. (Прімічаніє: Декрет выіменованія Ч. 306 – 16. Р. Т., подпіс Тусар.) Директорія состояті будет окрем мене із чотырех членов, которы будут в короткой будучности выіменованы.

Члены директоріі будут дійствовати в согласіі с господіном Генералом Генноком в тых частях нашей державы, гдї власть Ческословенской републікі не управляет, а то до того часа, докі на міровой конференці о ніскольکو вопросах нашей державы будет окончательно рішено. По рішеніі тых вопросов выіменуєт, согласно постановленію міровой конференці, Господін Пресідент Ческо-Словенской републікі первого губернатора Русінской аутономной державы. Колі будет також установлена граница между Словаками і Русінами.

К нашей державі будет окончательно пріналежаті: олубянскій округ Спішской століцы, сіверная часть Шарішской і Земплінской століцы, сіверна і восточна часть Ужгородской століцы, ліца Бережанска, Мараморошска і Угочанска століца. Другія часті, которыі мы желалі, останутся неутралными до того часу, докля народная перепіс не проведена. Народная перепіс будет проведена под водітельством комітета состоясчого із членов Русінов і Ческословаков.

Ужгородской жупы неутрална часть будет адміністрована нашімі властями.

Русінска держава будет самостоятельна в ділах языковых, школьных, церковных і в всіх ділах внутренних.

Будет іміті своє народное собраніє в Ужгороді. Окрем того будет маті своїх представітелей в народном собраніі в Празі.

Сей час прінужден єм во офіціальных ділах пойті до Америкі, а также, чтобы найскорше матеріальна і моральна кооперація была между амеріканскімі Русінами і Вами зебезпечена.

Границы между Румунами і намі на міровой конференці есче не суть постановлены.

До свіданія остаюся с глубочайшім почтенієм.

В Празі, 12. аугуста 1919. рока.

Ваш друг, ЖАТКОВІЧ.

Videl: President Republiki ČSL.

Seen by the President

12 – VIII. 19.

Jaroslav Cisar, osobní tajemník.“

Подчас моего побытія в Америкі „Прокламація дня 12-го аугуста“ была дословно публікована в амеріканских рускіх газєтах, і всі в ней находячіся факта были положены в репорт, который я предложіл Амеріканскому Конгрєссу Русінов, на котором прітомны были

делегати всіх руских організацій в Соединенных Штатах Америкі і который держан был в городі Гомстед Пеннсилванія, 15. і 16. септембра 1919. На сем конгрессі я публічно виявил, что „Подкарпатска Рус будет маті аутономію у найвысшом значенію слова“, что граница установлена будет способом описанным в моей прокламации, і так в сем делікатном вопросі „Русіны і Чехословакі достанут то, на что справедливо оправнены суть.“ (Вытяг із печатаного репорта президента Діректорії.)

Над слышанієм сего репорта лічно із уст своего презентанта на Міровой Конференції і такожде Пресідента владіюсчой Діректорії своєї родной землі. Конвенція одобрила описаний план і вознесла радостну демонстрацію, котора вполні десять минут держала.

Подчас моего побытія в Америкі, которое полное было

успіхом, я тоже достал от „Середно Еуропейской Унії“ славный Середно Еуропейскій Дзвон Свободы года 1918, которым дзвонілося 26. октября 1918, колі „Декларация независимости преслѣдованных середно еуропейскіх народов лічно прочітана і провозголошена была цілому світу пресідентом Масарыком.

По моем возвращеніи в Прагу я лічно передал екземпляр протокола вышепомянутого Конгресса Русінов пресіденту Масарыку, такожде екземпляры американскіх газет, особенно-же тыжденник американскіх Русінов, в котором репродукованы были точны копіи моего выіменованія Пресідентом Діректорії і „Прокламации 12-го аугуста 1919.“ Точным часом переданія сіх было 13-го октября 1919.

(З латинікы перетрансформовав до азбуки А. З.) ■

Мірослава ДЗУБОВА, студентка 3. річника ФГПН ПУ, комбінації русиньскій і словеньскій язык і література

ЖыВОТНЫЙ епілог

Марії Мальцовской-Парасковой

(1951 – 2010)

По тяжкій хвороті **25. септембра 2010** до русиньско-го неба од нас навсе одышла **ПгДр. Марія Мальцовска-Параскова**, редакторка, публіцистка, письменка, довго-річна активістка в русиньскім народностнім і культурнім жы-воті, високошкольска учителька. Народила ся **5. мая 1951** в селі Руський Потік (окр. Снина), де выходила першых пять клас основной школы, а далшы штири класы абсолвовала на Основній інтернатній українській школі в Гуменнім. Наслідовала Середня педагогічна школа Клемента Ґотвалда в Пряшові, Філософічна факулта Універзиты Павла Йозефа Шафаріка в Пряшові і научна стаж в Літературно-научнім інштиту-ті Словеньской академії наук в Братіславі. Але перед научнов карьеров в тім часі дала пред-

ность старостливости о своїх уж старых родічів і вернула ся назад на выход, ближе к родно-му краю. Бівшу часть свого ак-тівного жывота одробила як ре-дакторка українськых выдань першых пореволючных русиньскых выдань – часопису *Русин* і тыжденника *Народны новинкы*. Попри редак-торській роботі паралелно ся формовала як письменка – наперед творила в українськім языку, по році 1989 в русинь-скім –, і перекладателька.

Як перша жена-авторка в русиньскых літературі была Марія Мальцовска в році 1999 оцінена **Премію Александра Духновича за русинь-ску літературу**, котру каж-дорічно уділює за найліпшы творы в русиньскій літературі Карпаторусиньскій научный центр в США, за біографічну книжку ***Під русиньскым небом*** (1998). За збірку куртых про-

ві, а то в літературнім часописі *Дукля*, тыжденнику *Нове жит-тя* і часописі *Дружно вперед*. По році 1989 ся стала редак-торков першых пореволючных русиньскых выдань – часопису *Русин* і тыжденника *Народны новинкы*. Попри редак-торській роботі паралелно ся формовала як письменка – наперед творила в українськім языку, по році 1989 в русинь-скім –, і перекладателька.

заічных творів – *Русиньскы арабескы* (2002) авторка была оцінена премією Словенського літературного фонду в Братіславі.

Од року 2008 ПгДр. Марія Мальцовска наступила на путь науочно-педагогічну – стала асистенткою Інституту русинського языка і культури Пряшівської університету, де учила русинську літературу, наступила на п'ятирічні екстерні докторандські студії на Філозофічній факультеті Пряшівської університету і під ведінням професорки ПгДр. Гани Валцерової, к. н., зачала робити над дисертаційними роботами на тему розвитку русинської літератури.

Любов до русинського народу і пошанування до коріння своїх предків неперестанно переносила до літературної творчості, з котрої зачала уже в часах середньшкільських, а потім високошкільських студій. Літературно ангажувати себе про свій народ стало змислом її життя, була майстеркою писаного слова о Русинах і про Русинів – з акцентом на курти прозаїчні твори, повістки, новели, біографічні і автобіографічні новели.

Марія Мальцовска-Параскова народилася в селі, котре лежить в чаровнім об'ятті Буковських верхів. Називала його „центром світа“ і як сама визнала, було б їй треба хочем пару животів на то, жебы докладно спознала вшиткі камінчики в черкотаючій потічці, шум Бескида і спів пташат над ним, не бісідуючі о його людей, їх життя, їх судбах. Простота і щирість сільських людей зачарувала її душу і серце до такої міри, же сама стала

неперестанно інспіраційним твором, писаним материнським, русинським языком.

До року 1990 Мальцовска видала дві збірки повідок по українськи – *Юлчина тайна* (1988) і *Поточина* (1991). В році 1994, рік перед кодифікацією русинського языка, видала в материнській мові книжку *Манна і оскоми́на*, яка в єдиній комплеті ведно з далшыма кодифікаційними учебниками і приручниками послужила як підклад про славностне выголошіння кодифікації русинського языка на Словенську 27. януара 1995 в Братіславі. Пізніше придала далшы книжки: дитську *Приповідкова лучка* (1995), *Під русинським небом* (1999), *Русиньскы арабескы* (2001), *Зелена фатаморґана* (2007). В роках 2007 і 2009 як едіторка приравила на видання дві часті із планованого штиритомного енциклопедічного проекту *Сто визначных Русинів очами сучасників*. Нажаль, немилосердна судба її плани – творчі і людські – нечекано перервала...

Окрем уведжених, авторка з редакторського, умельцького і языкового боку приправила на видання і книжки других авторів: збірник выбраних поезій Александра Павловича *Русины желаютъ быти Русинами* (1999) зоставителя ПаедДр. Івана Русинка, збірки стишків Николая Гвозды *Сповідь Русина* (2006) і Марії Гірової-Васькової *Родне гніздо* (2008), вибір з прозы Еміла Кубека *Єдна стріча* (2007).

Визначну частку її роботи творять переклади. Окрем публіцистичних статей – в рамках довгорічної редакторської роботи, де перекладала пере-

важно із і до словацького, українського і російського языків, переложила зо словацького до русинського языка і дві научні монографії: ПгДр. Михала Поповича *Федор Корятович – русинський войвода* (1993) і Инж. Рудолфа Павловича *Грекокатолицький священницький род Павловичовых із Шарішского Чорного (1693 – 1900)*, котра в році 2010 была зарівно її останнім творивим проектом.

Велика частка літературних творів Марії Мальцовської была здраматізована і одвыслана в Словенській розгласі, переложена до словацького языка, укажкы з її творів ся дістали до шкільських учебників русинського языка і літератури і на декламаторські конкурсы. Творчість Марії Мальцовської є выразним вкладом до розвитку русинської народної ідентити, літератури, культури і языка. Зато їй патрить наша вдяка і пошанування.

Останнє збогом сьме Марії Мальцовській дали **28. септембра 2010** в її рідній Руській Потоці, з яким за цілий свій живот нігда не перервала контакт. Наopak, ласку до нього привила і своєму мужови Володєві, родом з Дреніці, і дитєм Володькови й Наталці, де ведно ходили і дакілько раз до рока. Там ся все тішыла, і видтам ся все вертала повна сил, інспірації, оптимізму і надії на ліпшы часы. Там є похована на містині цінтерю – коло своїх родичів і близкой родини, як собі то сама желала. Але вдяка своїм літературним, публіцистичним і научним роботам Марія Мальцовска зістане з нами навсе.

Вічная її память і блаженый покій! ■

Юрко ХАРИТУН, Кежмарок

ТОБІ*Марії Мальцовській-Парасковій*

Жывот був
 белавым небом Марько
 Хмурава хмара
 прикрыла го
 Жывот був
 книжка втворена
 выблідли рядкы
 Дівко біла
 Ходиш уже
 по лучці приповідковій
 по русиньскім небі
 то манна
 або оскомина?
 Жывот був
 уже не є
 Но вічно будеш жыти ты
 і жывот буде звічнений
 До Руського Потока зайду
 поклоню ся ТОБІ

(Із найновшой збірки Юрка Харитуну
Мої сны, Пряшів: СРПС, 2011)

Осиф КУДЗЕЙ, Нягів

Догоріта свічка*(За Марієв Мальцовсков)*

Під русиньскым небом смутна є новина,
 нїт в ній замак Манни, є лем Оскомина;
 писателїв мучить тота гудка плана –
 є то реаліта, ці Фатаморґана?

Про літературу то страта обривка –
 на вічність одышла Марія Мальцовска,
 Поточина плаче, смутять Арабескы,
 понад Лучку чути пєтний спів ангельскый.

Збогом, збогом, наша колеґынє Машо,
 была-сь і зістанеш дамов прозы нашой,
 любов ку родному визнавала-сь явно
 як добра вірнічка церькви православной.

Красна была з тобов каждая єдна стріча,
 важыла єсь собі Коцвара й Ґойдіча,
 зістануть нам на тя прекрасны споминкы
 і через Русина й Народны новинкы.

Душу-сь передала до рук Створителя,
 сердце повне любви – вхабляш читателям
 а хоць ся находиш в загробных просторах,
 ту на земли будеш жыти – в своїх творах.

Александр ЗОЗУЛЯК, шефредактор

Ани далеко од родного краю не забываютъ, же є Русином

Много Русинів кідь одыйде з родного села на северовыході Словакії до інших міст у нашій країні ці за єї границями скоро забываютъ, же суть Русинами, ганьблять ся міджі собов (Русинами) у громаді людей іншой народности бісідовати своїм материньскым русиньскым языком, докінця ся перестаютъ інтересовати о властну народну ідентіту, културу, традиції, а то уж не говориме о інтересі о народностный жывот своїх родаків у роднім краю. З другого боку суть і такы, котры не-

лем же не забываютъ на то, же суть Русинами, наспак, суть нато горды, не ганьблять ся за своє коріння ани за свій родный язык у якій сполочности бы не были, докінця цілено выглядують, публікують і шырять інформації на дану тему. Тоты найусвідомленішы з них ся стають нелем читателями, але і передплатителями і дописователями русиньских періодичных видань, враховано **Русина і Народных новинок**, і систематічно тішать і росшырюють обзор познання читателїв тых

періодік інтересними і професіонально написаними статтями.

К таким Русинам уж довшый час належить наш юбілант **Мілан СЕМАНЧІК** із Тренчіна, котрый ся народив **25. мая 1951 в Гайтівці**, окрес Стара Любовня, то значить не так давно ославив свої 60. народенины. Є інтересне, же середнєшкольскы штудії скінчив там, де і я, але не став ся Українцём, але зістав по своїх предках сам собов – Русиним. Зматуровав на „Середній загальноосвітній школі з українською мовою навчання у Пряшові“, а потім ся рішыв піти за далшов освітов до Братіславы, де тыж не забывав на свій русинський род. В році 1974 закінчив штудії теорії культури, уменя і культурно-виховной роботи на Воєньській політичній академії Клемента Готвалда в нашім теперішнім головнім місті. Свій фах потім дале розвивав уж в практичнім діяльності як начальник Центра дістрібуції фільмів армادی Словацької републіки, а то в роках 1974 – 1996. Так-

же култура і уменя му были все близкы, бо мав на старости ряджіня центра накупы і дістрібуції кінофільмів і відеофільмів, одборне методічне ряджіня работы з фільмом і архівації фільмів. Досяг воєньску годность підплуковника, што не є мале оцініня работы у ёго сфері. Од 1. септембра 1996, по 26 роках работы, одходить зо службы в армаді СР, за яку дістав оцініня. Але робити не перестав, жебы ужывити пятьчленну родину, в роках 1996 аж до кінця року 2009 робив у ведучіх функціях у фірмах ПЕВІЗ, с. р. о., в Новім Місті над Вагом, і БАРМО в Тренчіні. Аж потім одышов на заслуженый одпочінок.

Але обернийме карту і повіджме прямо, же він ани на пензії не може быти без работы, а што є на нїм сімпатічне, зачав ся інтензівніше занимати русиньсков історію, културов і языком. Дотеперь сьме опубліковали у Русині і Народных новинках серію ёго интересных і фундованых статей зо сфери історії карпаськых Русинів. Тішиме ся, же теперь пише обшырну статью о русиньскім языку, увидиме, што нового принесє, як то зробив все перед тым?

Также наш честованый довгорічний читателю і дописователю, юбіланте, желаме Вам многая і благая літ! Віриме, же у сфері русиньской публіцистики сьте не повіли послідне слово. А, може, даколи в будучности будеме мати можность выдати і Вашу авторську книжку в русиньскім языку?! ■

• Погляд на участников Віфлеємского вечора 11. децембра 2011 у Свіднику.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету

3 основных принципів русинської высловности (2.)

Высловность в русиньскім языку як наслідок лінгво- культурних контактів

Сумаризація порушення основ- них принципів высловности в да- котрых фонологічних реалізаціях

Тоту часть сьме вирішили всунути до роботи як самостатну зато, бо фреквенція хыб праві такого характеру в устній реалізації вживателів русинського літературного языка є значно висока. Хыбы суть очівісно детермінованы фактом, же русинський язык є языком молодым і многы ёго вживателі не дотримують основны принципів ёго высловности без того, жебы сі то усвідомлєвали. Наслідком об'єктивної ситуації завживану высловность мають зафіксовану з часів, кідь русинський язык не був офіціальним языком і не міг ся реалізувати в офіціальних сферах комунікації ани в устній, ани в писомній формі. Намісто нєго в школах ся учів в ролі материнського языка Русинів язык український, якого шпеліфічны знакы суть зафіксованы в устній подобі языка дакотрых вживателів середньої генерації, або высловность подакотрых ужывателів русинського языка ся зясь сперать на знання языка російского, што видно глвно на словній засобі вживателів русинського языка старшої генерації. Під впливом того слїды властного діалекту у їх памяти ся евідентно стерли. Таким вживателям мож помочі практично радів: при будь-якій похыбности у высловности бы ся мали снажыти роспамятати на діалектну высловность даного слова, яка може у векшыні припадів корешпондовати з сучасныма правилами русинської высловности.

Несправно высловлєваны лексеми, котры сьме зареґістровали за понад 10-річний період вживання русинського языка на сцені Театру Александра Духновича в Пряшові,

Народностно-етнічного высылання радія Патрія в Кошыцах, як і об'єктивних телевізних маґазинів (їх періодіціта і час высылання ся частото мініли), сьме розділили на дві части. Перша часть порушення орфоепічних правил є спрічинена під впливом **выходославянських языків** – російского і українського, друга – під впливом **словацьких і русинських діалектів**. Окрем того, сучасна русинська орфоепія з перебранєм чужих лексем, переважно через філтер словацького языка, несе таксамо слїды впливу **неславянських языків**.

Высловность під впливом выходославянських языків (російского і українського)

Неналежне помягшования согласных в дакотрых лексемах, або наспак – непомягшования согласного, котрый ся має высловлєвати мягко.

1. **Писмо** – дакотры вживателі неправильно высловлюють [пис'мо], хоць ани в єднім з русинських діалектів ся така подоба слова не находить.

2. К тому типу порушення правил належить і неправильна высловность слов із суфіксом **-'ск-**, о котрім сьме уж выше писали. Слова з даным суфіксом типу *паньский, живаньский, камаратьский, убляньский, валальский, сниньский...*, высловлюєме з палаталізованим консонантом основы слова перед суфіксом **-'ск-**, што є графічно назначене і в писомній подобі русинського языка – мягким знаком. Выняток в писомній подобі языка творять слова, в котрых перед **-'ск-** стоять согласны **[ш]** і **[ж]**. Обидва суть в русиньскім языку все тверды, докінця міра їх ствердїня є бівша як в других выходославянських языках, што в писомній подобі ся але не назначує шпеліфічним знаком

(ъ); з другого боку консонант **[ч]** є в русиньскім языку все мягкий, што в писомній подобі тыж сіґналізує абсенція мягкого знака (ь) за ним, напр.: *паріжский, шарішский, пражский, левочский...* Высловность таких слов ся але піддає впливу асіміляції: [паріс'кый, шаріс'кый, прас'кый, левоц'кый]...

3. Высловность согласного **[л]** в лексемах *культура, культурный, култовый, нормальный, федеральный, фальшивый, далиый* і др., є все тверда. Дакотры вживателі языка під впливом українського языка, респ. і під впливом властного діалекту высловлюють **[л']**: [кул'тура, кул'турный, фал'шивый, нормал'ный, пул'т, дал'шый], што ся вымыкає з орфоепічної норми сучасного русинського языка.

4. Під впливом українського языка дакотры вживателі русинського языка высловлюють неправильно форму слова *діти* в інструменталі плуралу: [з д'іт'ми]. Норматівна высловность не є палатална, але согласный **[т]** ся высловлює твердо [з д'іт'тми], причім ёго твердость ся заховує і в писомній подобі.

Подобно ся высловлюють і слова: *люде* – [з л'удми], не [з л'уд'ми], але *коні* – [з кін'ми, кон'ами]...

5. В субстантиві **меншына**, утворенім од компаратіву ад'єктивна **менший**, по твердім консонанті **[ш]** ся пише і высловлює **[ы]**, а не **[и]** як в українськім языку [меншина], што є звязане з великим ступнєм ствердїня того консонанту в русинськім языку, як сьме увели выше.

6. В субстантивах **спалня, їдальня, купельня, котельня** і подібных, консонант **[л]** перед складом з мягким консонантом ся высловлює мягко [спал'н'а, їдал'н'а, купел'н'а, котел'н'а] наслідком регресівного впливу асіміляції по мягкости.

7. Як норматівну рекомендуєме форму минулого часу од часослов завершеного виду: *дійти* – *дішов, дішло* (не *дійшло*), *найти* – *нашов, нашло* (не *найшло*), так як і *піти* –

пішов, пішло...

8. Як нормативні форми першої особи сингуляру од часослов рекомендуємо: *лежати – лежыть* (не *лежить*), *залежати – залежыть* (не *залежить*), *біжати – біжыть* (не *біжить*), акцептуючі бівшов міров діспалаталізації [ж] в русиньскім языку.

9. В русиньскім кодифікованім языку в субстантивах женського роду є нормативний правопис суфікса *-іц'а* – з [і] і палаталним [ц'] – зато в словах типу *танечниця, служниця, палиця, Богородиця* не лем висловлюємо, але і пишемо [і]. Дакотры вживателі языку висловлюють тот суфікс під впливом українського языку або і дакотрых русиньських діалектів з варіантним гласним [и], а часом і без палаталного [ц]: *[служница, танечница, палица]*, што не корешпонує з платныма правилами правопису, які при правописі суфікса *-іц'а* рефлексують тзв. цілорусиньський аспект.

10. Многих хыб, як в орфографії, так в орфоєпії ся допускають вживателі русиньського списовного языку, замінюючі гласний [и] з [і] в таких словах як *писмо* (не *пісмо*), причім у тім слові сьме зазначили і висловність *[пис'мо]*, што поважуємо за вплив українського языку.

Окрем того зазначили сьме тыж далшы аналогічны приклади: *родичів – родічів*, *Духновичів – Духновичів...*, *молодеж* – (локал) *о молодежи*, *в хыжи* (не *о молодежі*, *в хыжі*), *мір, мірний* (не *мир*, *мирний*).

Висловність під впливом русиньських і словацьких діалектів

1. Недотримованя алтернацій належить к фреквентованым порушіням орфоєпічних правил. Многы з них мають історичне походжіння як наслідок палаталізацій, котры але не настали у вшитых русиньських діалектах, напр. абсентують в дакотрых западоземплінських, шарішських, маковіцьких і др.

Найчастіше порушования норми ся вяже з недотримованєм таких алтернацій:

– *т/ч*: *платити – плачіння* (напр.: *Потверджіння о заплаціню нам пошлийте до трёх днів*. – правильно

має быти „о заплаціню“);

– *к/ч/ц*: *рука – ручка – на руці, сливка – сливчанка – на сливці* (напр.: *Барз ня болить палець на лівій руці*. – правильно має быти „на руці“); *лавка – лавча – на лавці* (напр. *Дівчата сиділи на лавці*. – правильно має быти „на лавці“);

– *х/ш/с*: *муха – мушка – мусі, бріх – брішок – брісі* (напр. *Дав єм тій мухі приучку! Якось ня крутить по бріху*. – правильно має быти „мусі“, „по брісі“);

– *с/ш*: *ворсити ся – зворшений, просити – прошу, косити – кошіня, місити – мішу, дусити – душу* (напр.: *Што єсь такый зворсений? Напиш мі, барз тя о то просю. Уж мам дость того місіння!* – правильно має быти „зворшений“, „прошу“, „мішіня“);

– *з/ж*: *возити – вожіня, морозити – морожу* (напр.: *Не люблю возіння на автобусі. Зеленину на зиму заморозю*. – правильно має быти „вожіня“, „заморожу“);

– *г/ч/ж*: *помагати – помочи – поможу* (напр.: *Помозьте мі з тым куфром, прошу вас*. – правильно має быти „поможте“);

– *п/пл*: *спати – сплю, копати – коплю* (напр.: *Каждый день спю допудня*. – правильно має быти „сплю“);

– *ф/фл*: *трафити – трафлю* (напр.: *До такого малого ціля не трафю*. – правильно має быти „не трафлю“);

– *ст/д/дж*: *класти – кладу – кладжений, пропасти – пропаду – пропаджений, уводити – уводжу – уведжений, вести – веду – веджений, впасти – впаду – впаджений, повісти – повідати – повіджений* (напр.: *Література уведена на кінцю статі є про нас барз цінна. Дітина мусить быти ведена дорослов особов*. – правильно має быти „уведжена“, „веджена“);

– *ст/ш*: *пасты – паша – выпашеный* (напр.: *Тота лука уж выпашена*. – правильно має быти „выпашена“).

2. Далшы хыбы настають наслідком заміны дакотрых гласных і согласных в процесі деривації і формотворіння:

– при творіню десубстантивних дериватів: *гребінь – гребінча, камінь – камінча, ремінь – ремінча* і под., де часто мож зазначити не-

адекватну алтернацію вокалів і/е: *гребенча, ременча...*¹

– при творіню десубстантивних адьєктивів: *ярь, літо – ярьний, літний і літушний* – неправильно ся вживають форма з непалаталним консонантом [н] – *[ярьний]*, очівісно під впливом словацького языку;

– при творіню порядкових числовників од основных *штыри, сім, вісем* намісто правильных форм *четвертый, сьмый, восьмый* – зась під впливом виходословацьких діалектів сьме зазначили неправилны формы *[штвартый, седмый, осмый]*;

– при творіню громадных числовників од основных *штыри і сім* під впливом словацького языку і виходословацьких діалектів сьме зареєстровали місто правильных форм *четвероякий, семероякий* *[чeтвeрoя́кый, сeмeрoя́кый]* ненормативны формы – *[штворя́кый]* і *[семeрáкый]* (пор. словацькы *„štvoraký“, „sedmoraký“*). Шпеціфічным знаком громадных числовників в русиньскім языку є можность вживаня їх поліваріантных форм у споїню зо субстантивами мужского роду, напр.: *чотырёми (штырёми)/штырьме хлопц, пятёми/пятьме учітелі, шестёми/шестьме дідове*. Притім треба мерьковати і на правилну висловность поєднанных форм: при першых формах *чотырёми/штырёми, пятёми, шестёми* у флексії висловлюємо не чісте переднє-середнє [и], але [и^е]: *[чотыр'оми^е/штыр'оми^е, пят'оми^е, шест'оми^е]*, в других формах – переднє акцентоване [é]: *[чотыр'мé, п'ят'мé, шест'мé]*.

У звязи з числовниками, русиньскій язык фіксує і назвы грошей, котры платили в минулости і в котрых молодша ґенерація робить хыбы під впливом словацького словотворіння, кідь висловлює: *[п'ят'корунашка, дэс'ат'корунашка]*, причім нормативны суть формы *пятькоруначка, десятькоруначка*,²

– слово *діскузія* висловлюємо так, як го і пишемо, хоць під впливом словацького языку ту часто доходить к порушования норми і висловлює ся як *[діскусія]*;

– заевідовали сьме неправилну оглушену висловность мягкого консонанту [з'] на кінцю таких слов, як *пінязь – [пін'ас']*, *коломазь –*

[*коломас*']. Окрем того вживателі языка зо западного діалектного ареалу не висловлюють мягкий консонант [з'], але ёго **тверду** корелачну пару [з] – [*пін'азі*], што ся вымыкать з нормативной подобы языка. В данім контексті вынятком є слово **фірнайз**, в котрім кінцевый согласный висловлюєме твердо і подля правила асиміляції по глухости – [*фірнайз*];

– треба мерьковати і на паралелне вживання двояких форм дакотрых субстантивів, респ. і прономінці інших частей речі, причім обидві варіантны формы ся поважують за нормативны. В русиньскім літературнім языку суть попри новіших формах захованы історичны формы, бо доднесь суть фреквентованы в діалектах взятых за основу кодифікації. На основі того вживателі літературной подобы русиньского языка не зроблять хыбу, кідь будуть як в устній, так і в писомній подобі языка паралелно хосновати формы, наприклад, таких слов: **овес** – **овса** і **вівса**; **она** і **вна**, **оно** і **вно**, **они** і **вни**; **очами** і **очіма**, **граблями** і **грабліма**, **дверями** і **дверіма**;

– в корешпонденції з приатов нормов є і вживання семантично тождных, хоць формов одлишных синонімів, як напр.: **роспляснути** – **роплюснути**; **плеснути** – **пляснути**; **выплющіти** (очі) – **вытріщіти** (очі).

Висловность чужоязычных слов. Назвы дакотрых міст і сел

Русиньскый язык мать на правопис чужоязычных слов свої правила,³ в котрых є счастье высвітлена і їх висловность. При висловности дакотрых з них бы сьме ся хотіли приставити і высвітлити го на базі русиньской фонології.

Чужоязычны слова ся до русиньского языка переберали двояким способом:

1. Без графемічної зміны і без фонологічної зміны, то значить, без зміны висловности. Іде о слова, котрых зложіння фонем є тотожне зо зложінєм фонем в русиньскім языку. Наприклад, в русиньскім языку такы слова, як **мікрофон**, **графіка**, **лексіка**, **каре**, **ікебана**, **дізел** і др. пишемо і висловлюємо таксамо, як

в чужім языку.

2. З графічних і фонологічних змін одной гласной – **і/и** – в словах, котры в русиньскім языку наслідком високой фреквенції хоснованя здомашніли, напр.: **директор**, **електрика**, **фабрика**, **музикант**... Да котры вживателі русиньского языка главно під впливом словацького языка ту роблять хыбы і даны слова висловлюють в розпорі з нормов: [*діректор*, *музіка*, *музікант*].

3. Абсенція діфтонгів у русиньскім языку, самособов, выкликала розділний правопис, але і висловность дакотрых слов, котры ся в словацькым языку пишуть, наприклад, з діфтонгом [іа]: **взяти**, **сміяти ся**... В русиньскім языку є яснїша висловность першой части діфтонгу – [і]. Збіг двох гласных находиме в многих чужоязычных словах, котры ся перебирають до русиньского языка. Русиньскый язык собі порадов у висловности чужоязычных слов з діфтонгами [еу], [ау], [оу] – де в графічній подобі другый вокал є награджений консонантом [в], напр.: **невроза** [*неўроза*], **неутралный** [*неўтралный*], **невроком** [*неўроком*], **невролгичный** [*неўралгичный*], **кавчук** [*каўчук*], **Австралия** [*Аўстралія*], **автономия** [*аўтономія*].

4. Сигналізація йотації твердым (ѣ) і мягким (ь) знаком в чужіх словах є далшов алтернативов у висловности, але і в правописі діфтонгів: **курсьер**, **барьєра**, **інъекція**, **адъсктів**...

5. Треба памятати тыж на правилну висловность, але і правопис таких назв міст, як **Бырно**, **Тырнава**, **Пылзень**... Многы вживателі русиньского языка забывають на то, же в русиньскім языку, на розділ од списовой словенчіны, консонанты [л], [р] не суть складотворныма, то значить, же в тих словах мусиме і графічно склад доповнити вокалом, конкретно [ы].

Висловность зложених числовників

Про числовники од **єденадцять** до **двадцять**, як і числовники **тридцять**, **штиридцять** платить в правилах висловности при збігу двох согласных прінцип приподобнєваня, або упрощєня, о чім сьме

уж писали. В числовниках **пятьдесят**, **шістьдесят** і **девятьдесят** настає упрощєня у висловности – консонант [т'] выпадує і наслідно висловлюєме: [*пjadéc'at*, *шіздéc'at*, *дѣвjadéc'at*], причім у числовника **шістьдесят** можемо позоровати і яв асиміляції по звонкости [*шіздес'at*]. Подобне упрощєня настає і при числовниках **пятьсто**, **шістьсто** і **девятьсто**: [*пjaц'то*, *шіс'то*, *дѣвjaц'то*].

Выразным знаком русиньской нумеральной морфології суть подобы росчленюючих числовників, котры ся вживають лем з особныма назывниками. При дакотрых з тих числовників суть нормативны дві (в єднім докінця три) паралелны формы, а то: **штыри** – **штырѣми**/ **чотырѣми**, але **штырьме** – на кінцю з акцентованым [ѣ], таксамо **пятьме**/ **пятьме**, **шестьме**/ **шестьме**, **девятьме**/ **девятьме**, **десятьме**/ **десятьме** (подобно росчленюючі числовники **11 – 20 і 30**).⁴

Треба розлишовати і припады высшеуведжених росчленюючих числовників і форму інструменталу у кількостных числовників, де дакотры вживателі роблять хыбу і неправильно творять інструментал плуралу, напр.: з **штырьма**/ **штырѣма** **хлопами**, а то подля моделу росчленюючого числовника в споїно з живым назывником – **штырьме** **хлопи**. Правильно але має быти з **штырьма** **хлопами** [*с штыр'ма* *хлопами*].

Таксамо мож вживати і варіанти числовника порядкового **штыри** – **четвертый**, де в інструменталі суть припустны аж три варіантны формы: з **чотырѣма**, з **штырѣма**, з **штырьма**.

Висловность приназывників к, ку, з

В русиньскім языку, подобно як в словенчині і в других славянських языках ся дакотры приназывники вокалізовали (подля Гавлічковаго правила заніку і вокалізації ерів⁵). То значить, же приназывник **к**, котрый ся в русиньскім языку вживать з датівом, вокалізовав ся в дакотрых позиціях на **ку** і висловлює ся як [*г*], [*гу*]. Кідь наслідуює позад приназывника **к** (в далшій лексемі) звонкий согласный (реалізує ся ту закон асиміляції по звонкости), со-

норный, або гласный (ту платить закон звонкостной неутралізації), висловлюємо го як [г], напр.: **к авту** [г аўту], **к бабі** [г бабі], **к нёму** [г н'ому], **к дідову** [г д'ідову], **к мамі** [г мамі], **к облаку** [г облаку]. Закон асиміляції по глухости, як і звонкостной неутралізації платить і в припадах приназивника з: з нёго, з нёй (в припадах приназивника з ся звонкостна неутралізація реалізує і в правописі, бо в русинськім кодифікованім языку маме лем приназивник з, котрый ся вживать і з ґенітивом і з інштрументалом). Кідь позад приназивника к в далшім слові наслідують глухий согласный, вживать ся вокалізована форма приназивника **ку**, котра ся висловлює як **гу**, напр.: **ку темі** [гу тём'і], **ку татову** [гу тат'ову], **ку плугу** [гу плугу]...

Висвітлили сьме дакотры правила нормативной висловности з боку фонології. Таки правила орфоєпії бы мали служыти нелем як помічник учітелям русинського языка і людём, котры нарабляють з говореным русинськым словом у своїм професіоналінім животі, але і тым, котры ся з недовіров і похыб-

ностями висловлюють на адресу кодифікаторів нашого языка — же тот язык є комплікований, же не давать простор поліваріантности, же є приятельный лем про тых вживателів, котрых діалект бив взятый за основу кодифікації, і так дале. Треба припомняти, же основным принципом при кодифікації списовного языка Русинів на Словакії бив принцип зрозумілості, при дотриманню умовія, же кодифіковати ся буде живый язык, котрым до днешніх днів русинське жытельство, або холем ёго часть, комунікує. Можеме сконштатовати, же тот принцип бив дотриманий, дакотрым вживателям языка роблять проблем лем меншы розділы у висловности, на котры сьме в роботі вказали. Висвітлінём правил висловности сьме таксамо хотіли вказати і на можности поліваріантности в дакотрых припадах. Праві зато сьме таким способом розвинули шыршу презентацію кодифікованих норм, жебы сьме на конкретных прикладах вказали русинський язык в цілій ёго пестрости і поліваріантности, але заєдно вказали і на факт, же поліваріантность і языкова пестрость то не значить, же

хто як знать, так буде, аргументуючі языковов пестростёв, бісідовати, бо таким способом наш язык не будеме розвивати, але наопак, знизиме ся на уровень непрофесіональності, што поведе к іщі векшому языковому хаосу.

ПОЗНАЧКЫ:

1 І ту, так як в других спорных припадах, ся операме о факт, же гласный [і] в словах *гребінь, камінь...* походить зо староруського [е] (по випаджіню редукованих гласных), зато і в одводжених словах будеме писати і висловлювати [і].

2 Поз. ЯБУР, Василь - ПЛІШКОВА, Анна - КОПОРОВА, Кветослава: *Русинська лексика на основі змін у правилах русинського языка про основны і середні школы з навчальным русинськым языком і з навчанём русинського языка. (Правописный і граматичный словник)*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 2007, с. 272.

3 Шырше позерай ЯБУР, Василь - ПЛІШКОВА, Анна: Писаня чужоязычных слов. In ЯБУР, Василь - ПЛІШКОВА, Анна: *Сучасный русинський списовный язык*. Пряшів: ІРЯК ПУ, 2009, с. 42-45.

4 Позерай ЯБУР, Василь - ПЛІШКОВА, Анна: *Русинський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчальным русинського языка*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 2005, с. 61.

5 VOJTEKOVÁ, Marta: Vokalizácia predložiek v spisovnej slovenčine a ukrajinčine v širšom slovanskom kontexte. In СОПОЛИГА, Мирослав (ед.): *Науковий збірник МУК*, н. 24, Свидник, 2007, с. 385-394. ■

ґабор Адріан КАЧІНКО, Будапешть

Шлідами черехатских Русиных (5.)

Вимеранє валалох Черехату

У одношеню на стан у валалох, хтори дакеди були русински, пред стома роками на терашні стан у ніх, вон ше вельо пременєл. У периодзе капитализму у Угорскей (XIX и початок XX століття) дзекуючи високим ценом земеділство назадовало и онёможлівене аж и селянске самообезпечованє зоз земледілськими продуктами. Пренаселєносьц и стан без перспективи спричинєли висельованє велього числа жительствова з надію до лепших умовийох живота — аж и прейґа океану. Од 1892. по 1924. рок зоз Абауйсолноку виселєло 50–70 жительство, зоз Абоду коло 300, Долного ґадю 65, Дебрету 39, ґадни 58, ґадяпатія 11, зоз ґалвачу 120, Ироти 34, Каню 112, Перечу 57, Ракаци 190, Сантички 24, Торнабараконю 54 и зоз Вислова 74. На ладьох до Нью Йорку (*New York*) на контролне место на острові Еліс (*Ellis*) сцигли як приселєнци з Європи, и отамац ше вецей не врацели.¹ У II шветовой войны тиж страчено вельо людзох. Потим, у роках соціялизму, дзекуючи розвою индустриї и на силу снованих земледілських задругох, зоз черехатских валалох велі ше виселєли

до индустрийних населєньох и до варошох, та и до местох насталих коло рудокопх.² По нешка ше у тих валалох не пременєла ситуація. Остала незанятосць, каждодньови проблеми у вязи зоз преживйованьом и пре висельованє млядих у числених черехатских ва-

• Погляд на село Торнабараконь із православним хрестом у Мадярьску.

лалох зменшало ше число жителейох, односно валали остарели.

Нешкайши стан у черехатским краю

У дакеди русинских валалох Черехату – з винїмком Ироти – вироотно уж не жиє вещей ніхто хто бешедує по „тотски“, односно по русински. Начишлїм даскельо валали у хторих ше и час кеди ше остатні раз ище бешедовало по русински: помедзи 1971–80. роком у Абауйслоноку 31–40 особи и у Ґадни 6–10, 1981–90. у Каню и 2001–05. у Абоду 5 особи. Влєце 1999. року нацивел сом єдну златну стару жену у Абоду. По єй словох, вона грекокатолицкей вири, але не зна точно чи є русинскей, чи тотскей националности. Дознал сом же у Ракаци 2001. року ище бешедовали по русински и же дзияк шпивал и по старославянски. 2005. року у Торнабараконю було 32 особи, шицки стари, хтори уж не бешедовали по русински.

Того року дописовал сом ше зоз трома женами хтори ше виселєли зоз черехатского краю. Єдна з нїх походзи зоз Ґадни: „... моя мац жила тиж у руским валалє, у Ґадни, а народзела ше у Абауйсолноку. Од нєй сом вельо слухала о звичайох и животу Русиных. Тот валал, як и велї други, нажалє, цалком ше пременєл. Наместо роботних селянских жителейох, нешка там жию лєм Циганє и лєм даскельо старши людзе з валалу – нє у найвекшей безпечносци. Нє знам чи у Абауйсолноку жию ище Русини, але недавно, кед сом там була, на свойо запрепасценє, утвердзела сом же там исти таки стан як и у Ґадни.“³ Друга жена зоз хтору сом ше дописовал по походзеню зоз Вислова: „Знам же у Вислове жили Русини. Моя мац ми о тим бешедовала кед сом була дзецко. Як знам, Русини уж там не жию, а поправдзе, помали и вимера мой валал. Там жиє лєдво 70 души. Уж ше и я давно виселєла отамац...“ Трєца жена зоз Абоду: „У Абоду их не волали Русини, але Тоти и бешедовали по тотски. Остатні хто бешедовал зоз тим языком була жена Йозефа Дротоша (Дротошаня – Drótos Józsefné), хтора умарла 6. априла 2005. року. Нажалє мнє не учели бешедовац по тим языку.“

У Каню сом од тамтейшого грекокатолицкого пароха чул шлїдуюцє: „Предки нешкайших жителейох валалу були Русини, але вони уж не бешедує языком своїх предкох. Скоро шицки жителє валалу ноша русински презвиска: Василь, Седлак, Лешко, Грицо, Суходолянски, Иван (Vaszily, Szedlák, Leskó, Hriczó, Szuhodolánszky) и тд., як и у сушєдних валалох: Дзуро, Коцо, Барноцки, Заяц, Спишак, Галайда (Dzúró, Koscsó, Barnócsky, Zajác, Spisák, Galajda) и тд. У валалє знаме як ше винчує на Вельку ноц по русински и то и хаснуєме попри винчованю по мадярски: „Христос воскрес! – Воистину воскрес!“ (Hrisztosz voszkresze! – Voisztinu voszkresze! и Krisztus feltámadt! – Valóban feltámadt!) Старши людзе ище знаю и вельконоци тропар одшпивац. Интересантне же жителє Каню и околних валалох Русиных

• Опуцєна жыжа у селї Ракаці в Мадярьску.

наволує „Тотами“.»

У Абауйсолноку, Ґадни и Ракаци пришло до зачерованя жительства. Там тераз у векшини Циганє (80–95%). У Ироти ше ведуци валалу стараю за його будучносц и судьбу. Намагаю ше зачувац народни випатрунок и традициї. Прето ту ище 2002. року формована русинска меншинска самоуправа. Хвильково зоз 90 жителейох 25 у валалє и бешедує по русински.

Медзи черехатским валалами зоз дакедишнїх русинских валалох ище лєм Абод и Ирота одупар ше помадяризваню и зачували русинске националне припаданє и чувство. Тераз у Абоду и у Ироти иснує русинска меншинска самоуправа.

У дакедишнїх русинских валалох Черехату и нешка вредно заукнуц до грекокатолицких церквох, опатриц їх иконостаси, народни хижи и крижи. У Абауйлаку, Горнїм Вадасу, Ироти, Сантички и ище у даскелїх валалох функционує валалски туризм. Там мож найсц змесценє у старих обисцох и коштовац давни русински едла: бобальки, сирец и други едзєня. Пре черехатски природни красоти и пре здравє вредно направиц тури на виробених дражкох за тури у природи – „Державна Кектура“ и „Черехатски туриста“ („Országos Kéktúra“ и „Cserehát turistája“) прето, же до тих тухох уходза и даскельо дакедишнї русински валали. (Конець.)

(З мадярского языка до войводиньского варианту русиньского языка переложила Др. Гайналка Фіріс, Пд.)

ПОЗНАЧКЫ:

- 1 Dr. Morse, Stephen, Sandler, Gary Tobias, Michael: Searching the New York (Ellis Island gold) Database in One Step. <http://stevemorse.org/ellis2/ellisgold.html> 2009.11.22. 13:00
- 2 Rakaczky, István (szerk.): A Cserehát turistakalauza. Miskolc, 1998, с. 69
- 3 Elektronikus levelezés Leskó Jánosnéval 2009. május 26-án (A szerző tulajdonában.)

Олександр МОТИЛЬ, Факулта політології Рутгерської університету в Нью-Йорку

Парадоксы П. Р. Магочія: докази на хосен Русинів і логічна потреба Українців

Політичні учени люблять парадокси, также довольте мі обернути свою увагу на єден із них, який ся вяже з Павлом Робертом Магочієм. Коротко повіджено, як міг створитель русиньского народа внести такой великий вклад до історіографії України, же П. Р. Магочія мож підозривати в тім, же в реальности він є створителем українського народа? Тот парадокс, ці хоць-який ёму подобный, мож розлучіти лем в глущій аналізі. Як ся буду снажыти указати ниже, Магочій припоминає українського народотворителя – а може проти властной волі, і ним є, – якраз зато, же сучасно є русиньским народотворителем.

Магочій є барз многогранным мыслителем з комплекснов, інтереснов і різнородов бібліографіов, але я зроблю лем куртый перегляд ёго діятельства і оберну увагу на дві ёго роботи – „*Енциклопедію історії та культури русинів*“ і „*Історію України*“ (дале лем – *Енциклопедія а Історія*). Перша робота буде окреме хосеннов у тім контексті, бо она як ся на енциклопедію патрить, є прикладом програмного зборника текстуально міджі собов повязаных поглядів на шыроке спектр семантично близких тем.

• Історик Павел Роберт Магочій (26. януара 1945), професор Торонтської університету в Канаді. Фото: А. З.

Магочієвы концепты

Довольте зачати тоту аналізу од початку – од перегляду центральных Магочієвых концептів: народа, народности і етнічної групи. Подля ёго *Історії* (Магочій, с. 352):

• „Народ ... вжывають ся на їх од сусідніх народів і народности, означіня жытелів конкретного штату“.

• „Народность ... вжывають ся на означіня групы людей, які можуть мати єдну або дакілько таких зъявных характеристик: окрему територію, на якій жыють (може, але не мусить то быти штат), язык, історичны традиції, релігію, соціальный контекст і етнографічны шпеціфічності.“

• „Хосенно тыж додати, же етнічны і етнографічны групы ... можуть мати вишыткы або дакілько таких сполочных видных характеристик. Чім ся тогды одлишує народность од етнічної групы? Главным діштинктивным знаком є не притомность ці не-притомность вишыткых тых або дакотрых характеристик, уведжених выше, але же членове істой групы собі усвідомлюють то, же мають тоты сполочны характеристики і же якраз то-ты характеристики одлишують

• „Іншыма словами, народность мать мати: 1) істы обективны сполочны знакы, описаны выше, і 2) істы субективны знакы – усвідомліня властной принадлежности і желаня належати к окремії групі людей“.

Попозерайме ся на дакотры важны знакы тых дефініцій. По перше, на розділ од векшыны традиционных націоналістів, котры возвеличують народ, Магочій то не робить. Народ про Магочія – то є лем група людей, котры мають правный статус „громадян“ (обчанів) в рамках політичної формації під назвов держава (штат). Народ не має ніч етнічного, етнографічного ці докінця народного. І досправды, споюючі штатность народу з „видныма характеристиками“ народности, і, може, етнічної групы – Магочій фактично підряджує народ, штат і штат-народ народности.

По друге, як і традичны націо-

налісти, Магочій підкреслює як важно є розлишовати об'єктивні і суб'єктивні характеристики. Різні етнічні групи суть різними, затоже мають різні „видны характеристики“, і наслідно „вызерають“ інакше. Зарівно, різні народности суть різними, бо вызерають інакше і сучасно *усвідомлюють* собі факт, же суть інакшима. Вызерати інакше є нутным умовієм про екзистенцію народности; усвідомлювати собі, же ты вызераш інакше, є достатним умовієм про тото. Іншима словами, народность не може екзистувати без того, абы не вызерала інакше; народность екзистує і наслідно переставать быти простов етнічнов групов такой, як зачинать собі усвідомлювати то, же вызерать інакше.

Слідны характеристики займають визначне місце у тій теоретичній схемі, але они суть другорядными в одношіню к суб'єктивному фактору – счаси зато, бо якраз послідній є достатним умовієм про перетворіння етнічної групи на народность, а счаси зато, бо переважна часть слідных характеристик, які

выраховлює Магочій, не є видна до такой міры, як він собі думать. Звынятком островів, звычайно не є цалком ясно, де ся зачинать і де ся кінчить „іста територія“. Язык, кідь він не є класифікований і не є кодифікований як окремый комплекс правил, таксамо мать дость розмыты граніці. Історичны традиції – а то потвердять історици – принайменшм счаси выхадять з історичных робот і історіографічної перцепції. Релігія ся видить як монолітний феномен, помы бадатель не зачинать штудувати народны повіры. Соціалный контекст, як доказує проста аналіза соціологічных анкет, є окреме перемінна. А етнографічны шпеціфічности не суть твердыма фактами, затоже суть отворены різным інтерпретаціям. З іншого боку, выслов „мы окрема народность“ є дость зрозумілим і незаперечным картезіанським тверджінєм з важным онтологічним предполождом. Може дахто не буде згодный з обсягом того тверджіння, але ніхто не може – ходем не у світї, де ся стотожнюєме з тим, же предмети навколо нас суть реалны – неговати факт ёго высловлїня.

Я веду к тому, же в Магочієвій схемі терміны „самоусвідомлїня“ (автоперцепція) і „воля“ суть централными. Таки погляды ставляють го, што єм назначав выше, до єдного ряду з традичними націоналістами, котры тыж вірили тому, же їх народности досправды екзистують в істім виднім змыслі (одты виходить їх інтерес к збераню етнографічного матеріалу про народ або *Volk*), але, вживаючи общовживаний выслов, „сплять“ і зато потребують „пробуджіння“. Як знаме,

пробуджіння народу із сна є задачов націоналістів і народотворителів – інтелектуалів, поетів, писателів, герців, політіків і інших людей, які уж діспонують самоусвідомлїнем і волів, а зато можуть брати участь у процесї перетворіння їх особного самопознання на самопознання цілого народа.

Націоналісти і народотворителї суть пересвідчены, же етнічны групи в розуміню Магочія екзистують і екзистовали перед нима, і наслідно аргументами підтримують їх діятельство і потребу. Подобно як політичны активісти, котры ся обертають на потенціалных волічів, націоналісти і народотворителї суть пересвідчены в тім, же они *реагують*, а не *дікують*. Реагованя выжадує істу демократічну чутливість: т. є. способность акцептовати потреби тых людей, яких ты репрезентуєш. Така демократічна чутливість є основным камінєм будь-якого самовыголошеного націоналістичного або народотворительского проекту – докінця в припадї (што звыкне быти дость часто), кідь націоналісти і народотворителї думают, же знають вещь як тоты, в менї котрых они говорять. Самособов, у тім змыслі націоналісти і народотворителї ся подобають на будь-котрых народом выбранных лідрів, які таксамо суть пересвідчены, же знають реалны інтереси народа.

Реалны пересвідчїня і skutky націоналістів і народотворителів перечать ся двом ідеям, росшыреным у літературі на тему народів (або, вживаючи термін Магочія, народностей) і націоналізму. Основу першой ідеї курто высвітлив Ернест Геллнер

(с. 174), а то же „націоналізм ... створює народи“. Геллнер може і не мусить мати правду, але, самособов, ніякий реалний народотворитель не буде згодний з ним. Друга ідея, прихильниками котрої суть наслідники теорії соціального конструктивізму, давати націоналістам спосіб створення народу/народності з будь-якого колективу людей. Націоналісти і народотворителі – враховано Магочія – не согласны ані з тим, а місто того висвітлюють, же народності можуть виникати лем з екзистуючих етнічних груп. Єдине, в чім Геллнер і соціальні конструктивісти ся згодують з націоналістами і народотворителями є, же націоналісти і народотворителі грають ключову роль у процесі народотворення.

Карпатські Русини і потреба Українців

Магочій – русинський народотворитель. Карпатським Русинам присвятив много работ і брав активну участь у народнім возродженні карпатських Русинів у останніх трьох-шести десятиліттях. В тім істім часі Магочій написав много визначних работ о Україні і Українцях, а тым припоміг процесу формованя обидвох груп як концептуально і політично реалних цілків у Северній Америці і Європі. Як єм спомінував вище, діяльність Магочія як русинського народотворителя ніяк раз не протиречить його баченню історії України. Якраз навпаки, Магочій фактично ся став українським народотворителем (проти своєї волі, кидь хочете) праві з того, же він потребував онтологічно окремих українських

народ на то, жебы здобути докази на екзистенцію окремої русинської народності.

Припомянемо, же подля Магочія будь-яку народність характеризують два основні фактори – видні характеристики і самосвідомість. Подля той схеми карпатські Русини уж не суть етнічних груп, але іщі не суть народностей. В *Енциклопедії*, главно в її статях о етнографії і історії (Magocsi and Pop, с. 107 – 112, 177 – 188), окреме ся акцентує то, же карпатські Русини мають свою „окрему територію, де живуть (можє, але не мусить то быти штат), язык, історичні традиції, релігію, соціальний контекст і етнографічні специфічності“ (с. 325). Карпатські гори хочь не суть островом, але критично суть важны про вірогідність того твердження, бо їх верхи можь схосновати як маркеры окремого географічного простору, який почас цілої своєї історії як приграничний регіон міг служити як колыска окремого народу з істими об'єктивними характеристиками. Не дивно, же Магочій підперать свою тезу о окремоті Русинів двома аргументами: по перше, же „*взник карпатських Русинів ... не треба звязувати, як ся то часто робить, лем з Києвсков Русь*“, і, по друге, же „*Карпатська Русь історично все была частєв політичного і культурного ареалу, який належав до Центральной Европы*“ (Magocsi and Pop, с. 179).

Зрівню, хочь зъявны характеристики карпатських Русинів реално екзистують – главно між Долинянами, котры заселяють велику часть Закарпатської області України – не можь повісти,

же „*членове істой групи людей собі усвідомлюють то, же мають тотожнє характеристики і же праві тоты характеристики одлишуют їх од сусідніх народів і народностей*“ (Magocsi, с. 352). Ведь, докінця і правдоподобне ядро карпаторусинської етнічної групи – Долиняне – дістало назву подля місця, де живе. Наконєць, Русинів як етнічну групу мобілізували і далє мобілизують націоналісти і народотворителі з різними націоналістичними преференціями. Історично за лояльність Русинів боївали русинофілы, русофілы і українофілы, а представителі каждой групи народотворителів пересвідчували, же етнічні характеристики Русинів, які они дефіновали, мають їх привести к усвідомленню собі своєї приналежности ку карпаторусинській, російській або українській народності. Днесь тот бой, як уводить Магочій, ся одбывать між русинофілами і українофілами.

Екзистенція між Русинами трьох різних народотворчих проектів не є дашто дивне, бо одображать став у різних історичних етапах дакілких подібных народотворительських проектів і в Українців, і в будь-яких інших етнічних групах. Але то настоящее вопрос, ці є розділ між народностями і етнічними групами, як то робить Магочій, валідным. Їго схема предпокладать, же комплекс зъявних характеристик є достатным фактором про екзистенцію „протонародности“, котра хочь і спить, але може быти пробуджена народотворителями, достатно акцептуючіма тоты зъявны характеристики і одповідны протонародности. Тот

факт, же єдну і тоту істу етнічну групу може репрезентувати нараз дакілько груп народотворителів, указує на то, же зъявны характерістіки, як єм уж увів, ся дадуть взаємно веце заміняти, як бы ся віділо на першый погляд. Зарівно треба памятати, же Магочій в ниякім припадї не є наслідником Геллнера або соціального конштруктивізму, подля якого націоналісты можуть створити народ із будь-кого. Бой за русиньску народность ся вів міджі трёма елітами, дві з котрых были сусідніма народностями, якы мали много єднакых знаків з Русинами. Конкуруючіма групами были, конець-кінців, не русинофілы, франкофілы і сінофілы (позн. ред.: *сінофілы* – сімпатизанти вшиткого чиньского), як могли бы предпекладати сімпатизанти теорії соціального конштруктивізму.

В будь-якім припадї, з того факту, же Русины діспонують властныма зъявныма характерістіками і же українофілы мають достаток аргументів на то, жебы мали репрезентувати русиньску етнічну групу і таким способом помочі ей асіміляції українськов народностей, Магочій робить два высновкы. По перше, русинофільску орьєнтацію треба заставати і підтримувати. Научны роботы Магочія о карпатських Русинах і єго общественна ангажованость за підпору карпаторусиньской громады ведуть якраз к тому. По друге, українську *алтернатіву* репрезентованя Русинів, хоч є то парадокс, але тыж треба заставати і підтримувати. Таким способом Магочій як карпаторусиньскый народотворитель потребує Україну і Українців на то, жебы єго аргументы

о окремоти карпатських Русинів мали вагу.

Не треба то розуміти так, якобы Україна про Магочія была

вражым „іншым“. Ёго погляды суть барз чутливы, а політичне пересвідчїня барз лібералне про такый прямочарый погляд. Зато Українці *мусять* екзистувати як народность із властныма зъявныма характерістіками і властным самоусвідомлїнєм. А беручі огляд на то, же доказаня окремоти карпаторусиньской народности выжадує способность одчленити Русинів од Нерусинів, як у термінах зъявных характерістік, так і з позиції самоусвідомлїня, зъявна етнографічна і демографічна притомность Українців і стабільность їх українофільской орьєнтації в регіоні указують на то, же Русины мають быти представлєны як *Неукраїнці і Неросіяне*.

Логічно є допустити, же Українці *мусять* ся одрізнати од обидвох. Мусять ся одрізнати од карпатських Русинів, бо тот одлишность є причінов екзистенції карпаторусиньской народности.

Самособов, Українці мусять ся одрізнати і од Росіян: по перше, тот одлишность є причінов екзистенції україньской народности, по друге, хочь операти ся на народотворительскы снажїня націоналістів присвоїти собі право репрезентувати 45 мільонів людей, похыбуючі о екзистенції їх зъявных характерістік і самоусвідомлїня, досправды мож, одпорувати таким істым пробам націоналістів монополізувати право репрезентувати 150 мільонів Росіян (і 45 мільонів маленьких Росіян) без похыбностей о їх зъявных характерістіках і самоусвідомлїню практично збавлене змыслу.

Росіяне суть „непритомнов притомностей“ в теорії Магочія. Він звычайно їх не бере до увагы, аналізує карпаторусиньску тематіку, але важность Росіян про самоусвідомлїня Українців як народности значить – знову позор на радикалны тверджїня соціального конштруктивізму – же карпаторусиньскый народотворитель нияк раз не може ігнорувати Росіян або намагати ся, жебы міджі Українцями зачав доміновати напор російських народотворителів. Попри тім, же много українських націоналістів і народотворителів не суть согласны з потребов визначити Українців як Нерусинів, а Русинів як Неукраїнців, нихто не зачне неговати тверджїня Магочія, же Українці суть Неросіянами, і єго притаєный назнак того, же они мають і дале зістати Неросіянами.

Таким способом про Магочія Українці *мусять* екзистувати. Они, мож повісти, суть неоддумным умовієм єго карпаторусиньських народотворительських снаг. Дока-

зати екзистенцію окремої української народності – з „окремов територію, на якій живуть (може, але не мусить то бути штат), языком, історично традиційов, релігію, соціальним контекстом і етнографічними інтеґріційностями“ (с. 325) – значить доказати екзистенцію окремої карпаторусинської народності і їй отчизны.

У тім змыслі, як і в многих інших, Магочій діє в корешпонденції з пересвідчінєм традиційних націоналістів – я бы докінця по-

вів, же Магочій барз припоминає типічного ліберального націоналісту з Австро-угорської імперії (яку Магочій проштудовав барз детално). Логіка його думок і skutків близка і українським народотворителям, які потребували і потребують тепер окрему російську Росію про екзистенцію окремої української України. Зъявно, парадокс Павла Роберта Магочія вирішений, а єдиним наслідком того є зрод другого парадоксу: народотворителі все суть творителями мінімально

двох народів – свого властного і народів інших.

(З українського языка перетлумачів: А. З.)

Література

- Gellner, Ernest. *Thought and Change*. Chicago: U of Chicago P, 1964. Print.
 Magocsi, Paul Robert. *A History of Ukraine*. Seattle: U of Washington P, 1996. Print.
 Magocsi, Paul Robert, and Pop, Ivan, eds. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. 2nd rev. ed. Toronto: U of Toronto P, 2005. Print.

Проф. Др. Елейн РУСИНКО, Мерілендська універзіта в Болтіморі (США)

Найкрасша приповідка

Кідь ня попросили, жебы ем написала статю о літературній творчости Марії Мальцовской к їй недожытым 60-ым народенинам, з радостів ем тоту задачу прияла. Їй творы ня інтересовали од видання їй першой книжки в русиньскім языку – *Манна і оскомина* в році 1994. В році 1997 ем выступила із презентаціями о тій книжці повідок в контексті постколоніальної теорії на научных конференціях, написала ем о ній тыж статю до часопису *Русин* („Міджі і в просторі русиньской літературы“, *Русин* 5 – 6, 1997). Описала ем, яков вызов суть Мальцовской літературны творы в конвенціях реалізму і жанру, як поужывать алегорію а сімболы, як розроблять темы, котры суть типічны про новы прямованя в літературі персягаючі граніці языка і културы. Мальцовска дале розвинула тоты елементы у своїх літературных творах – в історичнім зображію жывота типічної Русинки у книжці *Під русиньскым небом* (1998), в повідках *Русиньскы арабескы* (2002), в приповідках про діти *Приповідкова лучка* (1995) а наконец і в барз емоціоналнім а зарівно і депримууючим описі стрічі контрарпозіції із сучасным у книжці *Зелена фатаморгана* (2007). В кождім літературнім творі выдвигує русиньскы традиції, в центрї їй позорности звычайно є жена, описує тыж сучасны проблемы каждоденного жывота, враховано народно-ідентічных.

Кідь ем Мальцовской твір зась читала в процесі пи-

саня той статі, збачила ем, же мі было затяжко вернути ся к обективній теоретичній позиції, на якій ем стояла, рецензуючі першыраз їй творы. Тепер ем на їй поставы, темы і штіл писаня реаговала емоціональніше, з особным заінтересованєм. Кідь ем ся над тым задумала, усвідомила ем собі, же так реагую зато, бо од того часу як ем читала *Манну і оскомину* першый раз, спознала ем особно Машу – жену, котра тоты творы написала – і же ем їй (ходем кус) „прочітала“. При кождій нашій спорадичній стрічі на міджінародных конференціях была весела, сердечна і приятельска. Говорю нелем за себе, але тыж за своїх америцьких колегів. Єден з них собі споминать, же го все ословлєвала „злато моє“. Я собі зась памнятам, як надхнено хвалила Маша мій російський язык, а я ся так ганьбила, же з нєв не знам побісїдовати по русиньскы. Просто, выштыкы ся коло нєй чули добрї. Кідь ем Марії повіла, же перекладам сучасну русиньску літературу до анґліцького языка, была повна ентузіазму і охоты помочі. Кідь сьме ся послїдній раз сконтактовали, дала мі поволїня на видання анґліцького перекладу їй повідкы *Материна свічка*. Тїшить ня, же ся дізнала, же їй повідка буде видана в анґліцькім языку, ай кідь ся того уж не дожила. Наслїдком нашой короткой знамости, але міцного зажитку з контакту з Машов, буде моє навернутя к їй творам веце імпресіоністичне як сістематичне, а оцініня їй творів веце субективне як аналітичне. Самособов, же

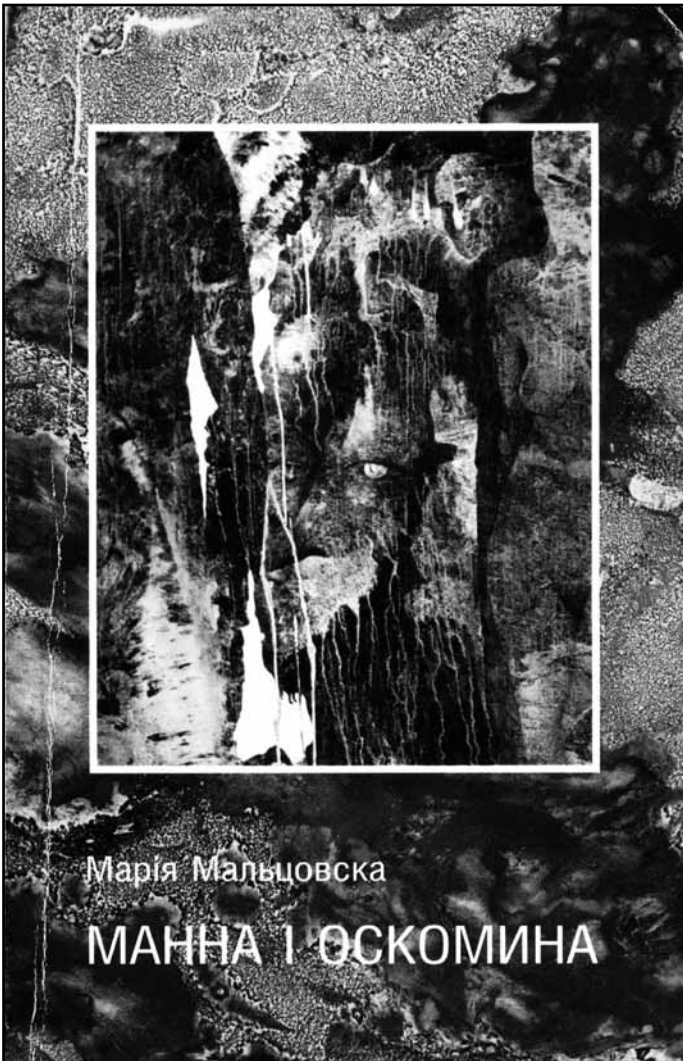

літературний критик у мі говорить, же *Материна свічка* є твір аж барз сентименталний, солодкавий і якобы кліше. Но мушена єм признати і факт, же при перекладі і ревідованю того тексту, што собі вижадовало єго опакowane перечітованя, ня тота повідка все привела к слызам. Авторчина автентичность перебивать вшиткы літературны конвенції, читатель розумить і сам переживать ласку, бой і глядана змыслу живота; то, чім переходять поставы у творі. Тота таємна комунікація міджі авторков і читателєм є мірков успіху ей майстровства. Цітат із вступу Мальцовской твору *Під русиньськым небом* пасує на цілу ей творчость: „Книжка написана щіро, од цілой души, а з таков щіроствєв ся усулує о прияжень своїх читателів.“

Хоць єм Машу аж так добрі не знала, голос русиньской жены, котрым ся нам пригварять у своїх повідках, є мі барз близкий. З Машов сьме были ровеснічки. Хоць сьме жили далеко од себе, одділены границями многих штатів, є того барз много, што з ей повідок резонує в моім животі. Окрем універсальной ласкы к родині, психічного тиску, котрый жены чують у своїй карьєрі, і стіснености, котра приходить з прибыванєм років, зо справованя і поглядів ей героїв чути ясный підтон „русиньскости“. Він споює тых, котры одышли, з тьма, котры зістали. Як кібы єм при словах

Марії у творі *Материна свічка* чула свого нянька: „А не же ты нападе сі малєвати воргы? ... Не пуйдеш ід церкви, як чудо. Будуть гварти, же ся паниши.“ Моя мати, котра ся народила в тім самім році як Марія Піптова із твору *Під русиньськым небом*, ся зась наісто чула єднак, кідь (подобно як протагоністка) мусила в молодім віці одыйти до міста служити, жебы могла фінанчно помагати родині. Мальцовской опис інтелігентной молодой Русинкы Ількы, котра ся снажить звладнути нелегкий переход з валалу до міста в творі *Зелена фатаморгана*, оживлює психічны проблемы русиньско-америцьких дітей імігрантів, котры одходять од родин і своїх громад до світа. Є мі ясне, же „русиньске небо“ є символічным і географічным концептом, котрый зьєдинять вшиткых Русинів, ний уж жыють будь-де. Може аж на основі опису стражданя з войнових років в дакількох Мальцовской повідках (*Під русиньськым небом*, *Материна свічка*, *Таємна Юлка* і т. д.), собі усвідомиме, якы розлічны суть скушености і погляды на світ Русинів на другім боці океану.

Читатель ся легко стотожнить з поставами Мальцовской нелем вдяка ей розуміню русиньской души, але ай ей глибокому розуміню людської психікы і ей способности правдиво ей зобразити. Часто выкреслює жены, котры суть недвижны, несвої ці боязливы, подобно як Антонія у творі *Жупан*, або Василина у творі *Медведко*. Обидві жены боюють із чутєм меншецінности, несмілости і недовіры в свої сили перед своїма ровеснічками і колегынями. Антонія – проста, незавісла жена, яка тяжко робить – є в порівнаню з вертков і веселов, но єгоістичнов колегыньєв Танєв нешыковна і мерзена. „Антонія ся давно так не тішыла, як теперь Таня. Властно, она ся не знала тішыти ани з найменшой деталі. В посліднім часі нич ей не было миле. Порожнє в души – і вшитко.“ Доцентка Василина має перед молодов асистентков Зінов респект і задумує ся: „Жебы постаріла? Жебы вже не мала силы? ... Страх перед старобов ей обвив, як гадина.“ Є несподіване, як ся Марії Мальцовській – жені, котра все вызерала так енергічно, істо, бесхыбно і была іншпіраціов про других – вдало ся так годновірно і правдиво зобразити психіку несмілой і слабей жены. На другім боці суть протагоністы у творах Мальцовской важны і меланхолічны. Часто докладно сондують свою душу і мучить їх властне сумліня. Антонія ся порівнує з нещастніцями, котры приходять глядати ласку до ей інзертной агентуры і просить ся: „Тадь я така, як они. Чім ся од них одлишую? Нічим.“ По тім, як ся Василина нерозважно заплете з молодшым колегом, жебы змірнила свою неспокойность з прибываючіма роками, і сама Василина караючим то-

ном оцінює свою тужбу – пережити іщі єдну ніч з Романом – як смішну: „Василина ся страшно заганьбила. Як могла?“ Хочь на кінцю пригоди Василина сама себе обвинює, Антонії ся подарить поставити проти своїй „мучительці“ Тані і указати свою властну ціну. Жены у творах Мальцовской знають свою ціну, а тото іщі звекшує біль, котрый переживають.

Далшым вынятковим знаком у Мальцовской творах є велика гордость ей протагоністок, хочь в припаді Василины то признавать лем в тім, як барз ся ей неуспіх одлишує од ей представ. Мальцовска ся не боїть зобразити еротічны тужбы своїх протагоністок, а робить то гордо і часто. У творі *Росквітнута планка* 100-річна Ганя Поточнякова споминає на свій живот – повный великой ласкы, але і трагедії. І в ей повіданю ся переплітають з моментами носталгічных споминів моменты здоровой еротікы. Свій смілий позітивний погляд на живот переносить ай на свою дорослу внучку Мартину, котра зачінає розуміти своєму тілу і дозріваючим емоціям. Посередництвом росповіданя о своїм животі давать Ганя Мартининым розвиваючим ся тужбам хосенны основы.

Моєв далшов облюбленов протагоністков з Мальцовской творів є комплексна, але з незвычайным внутром, постава Насті у творі *Манна і оскомина*. Стала ся з ній жертва насилного, егоістичного Петра, яка хоче холем раз в животі од него чути, же ей любить. Настине самопожертвованя з ній робить тіранізовану жену, але кідь ей Петро одшмарить, не хоче ся з нів оженити і помочи виховати їх сполочного дїтвака, поставить ся на odpor єму і єго пановачній матери, грозить му судом. По материній смерти приходить Петро за Настєв, жебы ся помірів і прияв ей пропозиції. Настя і дале жыє жертвенно і покорно, але авторка нам говорить, же она „то так своїм розумом розумить“, „взяла на себе тот хрест жывота і добровольно го несе каждый божый день“. Не жыє непросондованый живот самоодріканя. Іде своєв путєв і знає, хто є. Зьєдиняє ціну старого світа з модернов незалежностєв.

Іщі ай діти в повідках Мальцовской мають знакы вродженой гордости і міцного самоусвідомлїня. Янчо одмітує своїх чеських адоптивних родічів і добрый живот, котрый му нукають, радше ся вертат к своїй облюбленій мамі (*Мамінка*), а Терко – музикант-самоук, украде гуслі, бо є пересвідченый, же єго талант собі то заслужить (*Пукнута струна*). Збірку приповідок про діти *Приповідкова лучка* ілюстровала дівка Марії Мальцовской Наталка прекрасныма малюнками. В тих повідках учить Мальцовска читателів сердечности, скромности, ласкавости і непіддайности а тоты позітивны знакы суть зарівно одказами новодобому світу – учать о толеранції, покорі к животу, охрані животного простору, як і законам подниканя. Елементы модерного жывота додають тым повідкам, засажденым до стародавного приповідкового контексту, правдиву красу і гумор. У творі *Карпатьський медвідь* Іванкова стріча в дїтинстві з медвідєм, котрого домок в лісі ніщать авта і смітя, дасть му в дорослім віці імпульз стати ся надхненым хранителєм животного простору. Пейко, *Штоковий кінь*, котрый выскочить з облака на пятім штоку, втікаючи перед планым заобходжанєм, захранить ся тым, же му наростуть крыла. Молоды люде в творі *Цап-чародїльник* ся скаржать: „Тоты люде, што суть днука, інакше думают, як мы, зато нас там не хотят пустити!“ – і вирішати дати старшым рафіновану приучку о толеранції к діавольскому цапкови. *Чом пес мачку їмать* учить о важности законных догод, а то і в припаді повинностей пса к свому панови. Проблемы чоловіка, котрый в основі продав душу діаволови, у творі *Шайрарія і Мадзюрчік* ся вирішати кідь єго діти в цалком нечekanім фінале запропонують неприятельскому робітному чортови цілорічну роботу поштаря

намісто сезонної роботи на полі. Гінджібаби і бісідуючі звірята всаджені між здобитки сучасного світа в ей далших повідках виходять цілком реално. На аудіокасеті, котра доповнює книжку *Приповідкова лучка*, суть выбраны повідки, котры майстровскы здраматизовали артiсты Театру А. Духновича в Пряшові і пробудили так зачаровану луку до жывота. Є надміру емоціональне чути красныи звучныи голос самой Мальцовской – як уводить повідку речінём: „Найкрасша приповідка – то є жывом.“

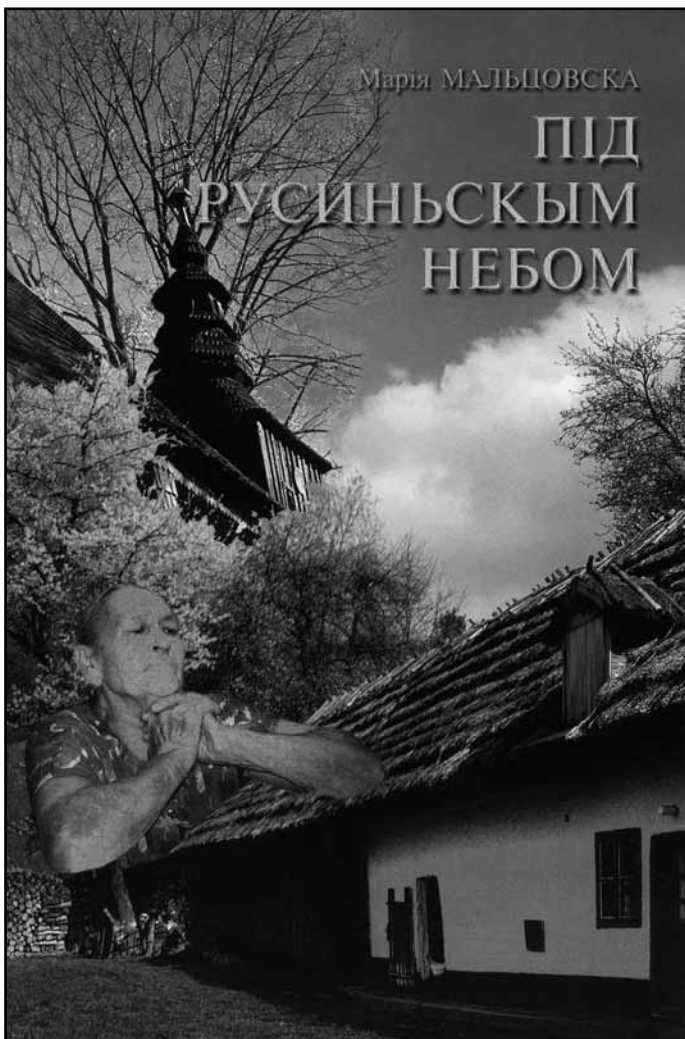
Жывом, котрый Мальцовска пописує в прозі *Зелена фатаморгана*, має од приповідки далеко. Авторка в своїй послідній книжці досягла високу умелецьку уровень, приємно росшырила тему і проглубила думки. Кідь бы єм мала критично оцінити ранню творчость Мальцовской, повіла бы-м, же ся даколи схылила к мелодраматичности, розділивши світ на героїв і підлых людей, де тяжка робота є все оцінена а позитивныи протагоністы блищать як діаманты на фоні людських руїн з реального жывота. Тото є мімоходом критика, котра ся односить і к Емілови Кубекови, єдному з облюблених авторів Марії Мальцовской. В обидвох припадах авторы вірять, же алегорія, моралізованя і мелодрама суть зрозумілыма і до якоїсь міры і ефективныма. Кубек писав про русиньскых імiгрантів в Америці, котры были скоро на самім споді класы робітників і мали в жывоті лем мало можностей. Мальцовска зась писала про Русинів, котры якраз зачали ламати період довгорічного понижованя. Їх віджіня світа як справедливого місця, де Русины можуть быти успішны так, же вкажуть моралну чістоту, є притяжливе і мотивує на сповніня желань. В *Зеленій фатаморгані* але Мальцовска охаблять світ моральной алегорії і займають ся реалным жывом. Зображує поставы, котры суть сивы (не білы або чорны), і бесконечны проблемы, котры ся не піддають фарізейскому напаминаню.

На зачатку повіданя ся представляє Вал – у Мальцовской цілком новий тип поставы – богата, школована, пышна і самолюбна молода професіоналка з похыбныма моралныма прінціпами. Є в протикладі з Ільков, честнов, але наївнов молодов дівков зо села, котра ламле свою неприязну сітуацію (походить з немаєтної родини) і вказує потенціал на успіх у великім місті. Далшыи розвиток обидвох постав є нечеканыи. Ілька ся стає жертвов безоглядного зловжываня, по знасилніню є в тяжи і йде на інтеррупцію. Увірить повірі, же кідь якнайскоріше не буде в тяжи, веце ся дітей не дочекать, стане ся неплоднов. Напланує зато стрічу з бывшым приятелём, котрого зведе. Потім выносить і породить ёго дитину без того, жебы му о тім дала знати. Вертають ся на село к родічам і вирішить

выховати свого сына сама. Росповідь є заміряна на одношіня Ільки і ей сына Сватя. „*Єй Сватё быв пупком світа, а кідь глядала причіну в даякім проблемі, віділа го лем в другій особі, не у своїм сынови.*“ Зо Сватя вырастають роспещеныи, арогантныи, лїныи егоїста, котрый ся часом стане завіслый од марігуаны. Тото є западныи, містський проблем, котрый на Ільчин ужас проник і до одлеглого русиньского села. Кідь Ілька стратить роботу і не може купити сынови тото, што ся му захоче, Сватё ей вулгарно надавать. Ілька не розумить чом є такый, де зробила хыбу, тадь сын быв все на першім місті, все дбала, абы мав вшытко, што она в дїтинстві не мала. Теперь, кідь досягла граніці материньской ласки, признавать: „*Быв то ей сын, але го не знала... Ілька ся настрашыла, же го перестане любити, же го зненавидить.*“ Часом была примушена закликати поліцію і дати сына на лічіня од дроговой завіслости. Але кідь ани тото не поможе, Ілька планує самовражду. А ту ся знову вказує Вал і поправлять в читателёви планый почуток зо своїй поверьхности у вступній части твору. Почас вшыткого того стражданя винить Ілька саму себе і за жрідло своїй болести поважує свій грїх – інтеррупцію по знасилніню. І Сватё винить свою маму, але за

МАРІЯ МАЛЬЦОВСКА

РУСИНЬСКИ
АРАБЕСКИ

інакшу причину: „Вишиткому єсь на вині ты, лем ты, бо єсь ня породила!“ Ілька го загорнула матеріалним богатством. Єдине, што Сватєви не дала, був отець. Ілька собі усвідомить, яка была єгоїстична ей туга стати ся мамов і озве ся в ній внуторный голос: „Правда, дїтвака єсь привела на світ. З якої причіны? Не было в тім дакус єгоїзму?“

Тема материнства ся в творах Мальцовской обявлять нераз. Постава матери є сентіменталізована, любов дїтини к матери необмеджена: „Мати... Єдно простиє слово... В нїм – цілый мій світ...“ (Материна свічка). Наперек тому ся обявлює і неприємне зображіння одношіня матери к дїтині, як наприклад постава матери в творі *Під русинським небом*. Мати ся ту поносує на сына, котрый не хоче робити і зачне ей фізично нападати, кідь му не дасть грошы. В повіданю *Єдиначок* був Митрик довго обчекованов дїтинов і єго мама, котра го безгранічно любить, „не хоче ніч злого знати о своїм сынові“. Сын ей то одплачать дешпектом, беспочливостєв, котра часом приведе аж до вражды. Якраз тот темный бік материнства Мальцовска аналізує в творі *Зелена фатаморгана*. Намісто того, абы просто представила моралне пересвідчіння

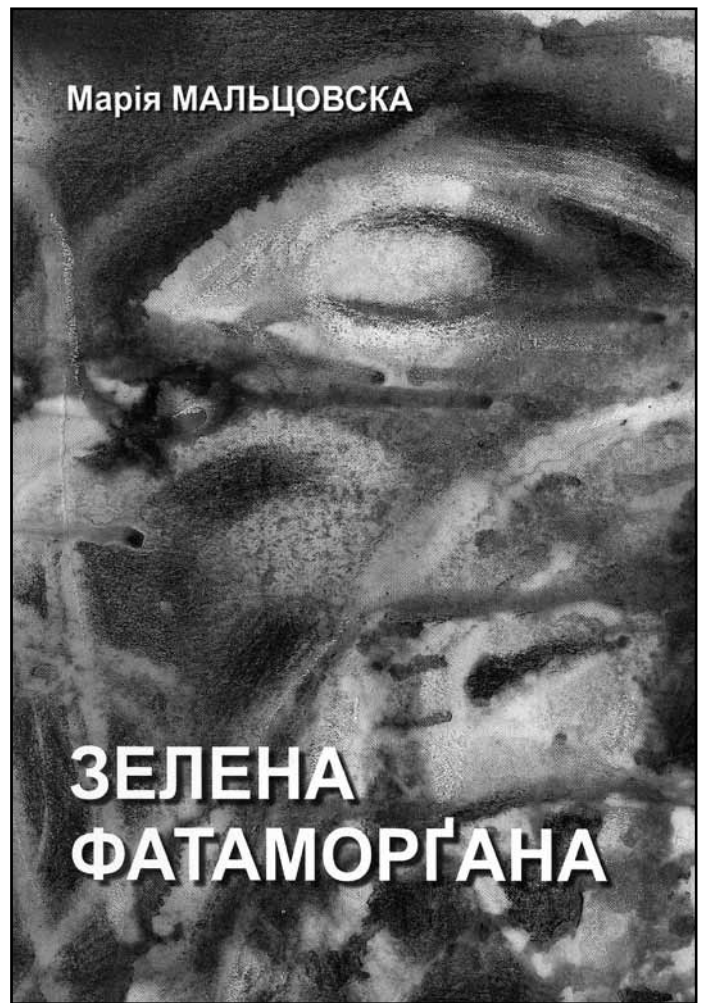
о негатівных впливах роспещованя дїтей, зображує в страшных деталях емоціоналны причіны Ільчиной мягкости к сынові і єго планым skutкам, фруструючі і болячі реакції на справованя сына і жалостну віру в поліпшаня. Тото ей приносить іщі гіршы почутки, кідь вишитко вийде нанивіч. Авторка Ільку не судить і наперек тому, же ей сітуацію счастья завинив ей єгоїстичный мотив – виховати дїтвака сама і успокоєвати вишитки сыновы тужбы. Намісто того ся авторка зосередить на Ільчиной почутки і зображує їх так жалостно правдиво і живо, же ани читатель не має смілости Ільку судити.

Кідь так читам *Зелену фатаморгану*, споминам на другый русинський твір написаний в іншій періоді, котрый ся але займає єднакыма проблемами – *Добродѣтель превышает богатство* Александра Духновича. Про Духновичовых селян є тыж великов бідов палінка, котру Мальцовска перетрансформовала до модернішого проблему – дроз. В обидвох творах выступлять роспещеный сын, котрый ся знижує к злодійству. В Духновичовім творі Оленин роспещеный сын Федорцє вкаже свою недобру властность тым, як мече до дїтей каміня і ударить сусідового дїтвака. В *Зеленій фатамортані* ся Сватєкова спрічність попершыраз вкаже кідь шмарить камінь через сусідів вигляд і скоро ним засягне жену в хыжи. Олена просто тайть skutки свого сына, затыль што Ілька ся їх снажить высвітлити модерным способом: „Він то не хотів зробити. То ся лем грав. Не познаш дїти?“ В песі *Добродѣтель...* честны дїти одходять зо села, ідуть до міста і за десять років, по тім, як досягли особны успіхы, ся вертають. Кідь Сватєко одыйде до Прагы, Ілька є прещастна, же конечно вказав снагу і надїять ся, же там найде роботу. Старать ся якнайліпше го выстроїти на путь, позерать за ним як одходить (подобно як выпроваджають дїтей в Духновичовій песі): „На пробы до світа, як сын того крля із будь-якой приповідкы.“ Кідь одыйде, ей почутки суть розпорны: „Єй змучена душа была така слабенька, же раз тужыла за сыном, раз собі желала, жебы там дакус довше побыв і дав ей можливість одпочинути од єго психічных тортур.“ На розділ од дїтей Духновича ся але Сватє вертать домів по дакількох днях – замащений, кострубатый, смердячий од „травы“. Ці то уж было єго винов або винов модерной doby, не подарило ся му досягнути приповідковий успіх, котрый стрітив молодых людей в Духновичовій песі. В творі *Добродѣтель...* мама говорить: „Теперь вижу, яка я щастлива, бо Господь ми дав богатство великое в моих дѣточках добрых.“ На розділ од нєй, Ілька ламентує: „Ах, Боже, кільки єдна мати мусить вытерпѣти.“ Наконець Духновичовой пєсы одводять

злодія Федорця за плани skutky на шыбеніцю, а він зато винить свою маму: „*Ваша любовь для мене злость была. ... Ты, мамо, причина моего нещастя; – иди, не хочу тя видѣти больше.*“ Podobno і Сватѣ говорить Ильці: „*Идѣте гет од мене, не хочу вас видѣти!*“ В порівнянню з немравнов Оленов є Ілька невиннов жертвов модерного світа, але своїма почутками вины собі сама пририхтує шыбеніцю і одсудить ся на смерть. В обидвох творах ся думкы протагоністів змінять на послідній суд. Духновічів Федор ся кає і обвинює самого себе: „*О, я нещастный! Як страшно отповѣм на страшном судѣ.*“ Ілька собі але ставить вопрос, котрый веце пасує до сучасной doby: „*Хто заплатитъ за што?*“

На розділ од Духновічового віджіння світа в 19. сторочу, кідь было легко розпознати добро од зла, жыють поставы Мальцовской у сучаснім світі, де вину і невинну не мож ясно розпознати, де справедливость не приходить згоры і де мравность не є все оцінена. Люде не суть ани добры, ани планы, суть просто людскы, мають цности, но і важны недостатки. В тім аспекті мож на *Зелену фатаморгану* позерати як на модерну верзію песы *Добродѣтель превышаетъ богатство*. Але є тыж виражінєм незгоды з Духновічовов песов, в котрій винить маму і напологати на абсолютній справедливости. Заключіня Ильчиного повіданя є неісте. В розповіданю Мальцовской хыбить момент справедливости, але чуєме в нїм сочувство, яке є типічне про цілу єй творчость. Збачіме то і в далшій єй творі *Під русиньскым небом*: „*Подля мене, каждый чоловік сі заслужитъ, жебы ёго живот зістав якымесь способом звѣченый.*“ Каждый собі заслужитъ порозуміння і сочувство. Мож выдедуковати, же почливість к материнству Мальцовскій доволила сочувати і з неганебнов мамов Оленов в Духновічовій песі *Добродѣтель...* В *Зеленій фатаморгані* розповідать дію з позиції матери. Ани мамы не суть доконали. Їх безгранічна ласка їх може привести к хыбам, котры мають даколи, нанещастя, фаталный допад на їх діти. А што є іщі гірше, модерна доба приносить проблемы, о котрых Духновіч у своїй добі ани не чував і котры наражають на то, до якої міры може мама впливати на свою дітину і до якої міры дітина тримле маму в почливости. Про Мальцовску є роль матери достойна почливости без огляду на факт, ці тота мати має або не має хыбы. Вал говорить Ильці: „*Ты есь в животі робила то, што есь наилучше знала.*“ Правда, то є може тото найліпше, што можеме чекати од будь-кого з нас в сучаснім світі. А наспак, Ильчине розповіданя має вплив на то, же захранить Вал од живота в духовній порожнині.

У творі *Материна свічка* чути нефалошну сенті-

ментальность, таксамо як і в творі *Зелена фатаморгана*. Є то дашто, што читатель прямо чує, не є то лем ефект. Успіх новелы спрічинив, же Машина передчасна смерть є про читателів іщі болестніша. В часі кідь умерла, єй писательскы способности росли і дало ся чекати, же напише русиньскый роман. Є нам жаль того, же то не стигла в животі досягнути. Творы, котры нам зохабила, суть визначны і важны. Так як і она сама была прикладом ласкавости, і єй література є поучінєм о емпатії. Пише то і в біографії *Під русиньскым небом*: „*Сьме ту дуже куртый час, лем на гостині, а хто по нас прийде, най сі холем спомяне на основі тых рядків, же, реку, была ту така особа, ходила по земли, зіхабила за собов сліды, по котрых будуть ходити єй нащадкы.*“ Маша охабила сліды у вшиткых, котры єй познали, а слід, котрый охабила в русиньскій літературі, є великий.

Вічная єй память.

(Переклад з англійського до словацького языка: *Мігр. Ева Едді, ПгД.*, переклад до русиньского языка: *ПгДр. Кветослава Копорова і ПгДр. Марта Бенькова, ПгД.*)

Домінік АРЕЛЬ, Школа політичної науки Оттавської університету, Канада

Вклад П. Р. Маґочія до нашого розуміння Центральної Європи і України

Мій честований колеґа Павел Роберт Маґочій в царстві україністики є колосальнов особностєв. А можу сміло додати, же кібы він докінця не написав ани рядок о Русинах, і так бы був високо над нами. Підкладом про таке твердженя суть єго впливны работы: „Історія України“,¹ „Ілюстрована історія України“, картоґрафічны видання, колекція матеріалів о історії Галичі і біоґрафії Андрія Шептицького, але передовшыткым – **высока якість, гллубка, прецізность і шырокий діапазон єго работ.** Правдоподобно, здалека то не корешпонує з планами, яки мала українська громада в Торонті перед 30 роками, але нихто не може поперти, же од того часу Маґочій ся став ведучім бадателєм України і Українців. Він, докінця, є найпліднішым у тій сфері.

Як высвітлює сам Маґочій, він все стояв скраю. Выростав як протестант в кругу Італіанів северного Нью Джерзі, все мусив штудувати проблемы і процеси звонка. Условія єго жывота детермінованы особнов скушеностєв як свідка советського впаду до Чехословачії в році 1968, примусили го сконцентровати ся на марґінальну тематику в повнім змыслі того слова: на Підкарпатя і єго жытельство. Подля властных слов, він пришов к „теоретичному предпкладу“, же єдного дня Русины ся можуть стати народом. Кідь дістав функцію на Торонтській університіті, выкликало то много шуму і праву політичну бурю: представителі української громады в Канаді обвинили го з роздування сепаратизму всередині України.² Кідь тот шкандал не позначив єго бадательську

роботу, він уразив Катедру україністичных штудій, котра, як говорить Тарас Кузє, стратила жрідла фінанцованя од української громады.³ Але з позиції сучасности найочівіснішым є то, до якої міры міджі бадателями України і націоналізму в цілім ся стали акцептованыма теоретичны твердженя Маґочія.⁴ Не то, жебы Русины уж *были* народом, але *можуть* ся ним стати, кідь єдного дня буде мож выділити визначну масу людей, яки ся будуть ідентифіковати з народом Русинів. Интересно, же перед 30 роками, кідь ся розгорів споминаний шкандал в Торонті, Маґочій був пересвідченый, же можность створіня русинського народа зникла.⁵ Од того часу єго позиція в тім вопросі ся стала амбівалентнішов і тот вопрос зістав отворений.⁶

Днесь каждый называть себе конштруктивістом – іншыма словами, занимать позицію, подля якої народы суть „представлєваныма громадами“ і продуктами модерного часу, а ідентичности – множинныма, мінливыма і т. д. Але в практиці частіше береме народы як факт. Такий конфлікт міджі сталым і мінливым є в центрі работ Маґочія. В унікатнім припаді Маґочія тот конфлікт є конфронтацій міджі ученым і народотворителєм – народотворителєм не як общественным діятелєм (якраз тот термін Маґочій преферує), але як літописцєм народа (ці радше народности), вірного законам історіоґрафії 19. стороча. Учений внутрі Маґочія роздумує в термінах многоверстовых („множинных“) і взаємно собі одпоруючих ідентичностей, як у припаді категорій „ма-

ленького Росіяна“ і „жителя імперії“ в до-советській Україні („The Ukrainian National Revival: A New Analytical Framework“). На-конець, народотворитель в Маґочієви не може собі усвідомити, же подобну парадигму мож вжити і в випаді інтеракції культурної (ці етноґрафічної) і общественной – в змыслі правных повинностей к штату, т. є. обчанства – ідентичностей. Як підкреслюють Мотиль і Плохій, Маґочій розумить народ як комплекс народностей, і зато ёго докладну „Історію України“, яка сягать далеко за граніці етнічних Українців, мож поважовати за многопланову історію формування народностей в Україні. Мімоходом, тот приступ выужувать тоту істу парадигму, як і найзавзятішы критіци Маґочія.

Чом тогды не можеме собі представити Україну як выслідок асиметричної інтеґрації народных, етноґрафічних і регіональных ідентичностей, на яку впливать наростаюче чутя політичної ідентичности – а то усвідомління себе як політичної громады, котра жые на окремії території? Чом Маґочій не може Русинів відіти як сучасных „маленьких Росіян“? Не в принижуючым змыслі, але в значіню індівідумів, котры визнають свою ідентичность не в термінах народности?

„Маґочій-народотворитель“, якого інштінкты літописця можуть привести к віроломному предположуду, же народы мають здокументованы „істочники“, мать глубоко зафіксований погляд, в котрім централну роль грають народности. Але я не вірю, же тото саме мож повісти о „Маґочієви-ученім“. Доказом того суть ёго работы на тему списованя жытельства, але тыж ёго пересвідчіня, подля якого то, як люде себе ідентифікують, залежыть од тых конкретных варіантів, котры їм давать політичний і соціалный контекст („Are the Armenians Really Russian?“).

Цалком може быти, же в сучасній Україні народность зіставать основнов категоріов. Але з оглядом на заник колонкы „народность“ в легітімаціях Українців і слідну асиметрію в розуміню традичного народного на-

Historical Atlas of East Central Europe

Paul Robert Magocsi

Cartographic design by Geoffrey J. Matthews

ратіву в різних регіонах України, похыбую.

Пишучі свою многопланову історію формування народностей на Україні, Маґочій вживаючи термін зо сфери міжнародной політики, позерать ся на „територіалну цілостность“ України як на факт і зачинать ся рушати обратным смером. Про нёго граніці України суть історичным фактом. Хоць таке розуміня граніць не є прямим доказом допередуде задефінованого взнику титульной народности, але оно указує на то. Интересно, же Кузё є того погляду, же такий територіалный приступ к українській історії выкликує „в російській історіоґрафії веце побоєваня“, як традичний етнічний приступ, зачатый Гушевским – очівісно зато, бо він не змішує штатность з етнічнов приналежностей. Може даґде у своїй великій бібліоґрафії Маґочій высвітлив тот вопрос, але основы того територіалного приступу все іщі потребуьуть ясну аргументацію. Ці він выходить з праґматичного

розуміння міжнародних границь, які були становлені в часах незалежності? Або, радше, він закорінений в почутках географічної цілісності „приграніча“, вуживаючи термінологію Плохія?

Внуторний конфлікт в діяльності ученого є зарівно жри́длом його сили і слабости. Наконєць, каждая розумова коштрукція має свої критичні місця. Але сила теоретичного вкладу Маґочія є в тім, же го не мож класіфікувати. Мы не можеме завісити на нього нияку етикету, з вынятком єдної. Міджі ученыма у тій сфері, котрых я познам, він – єдиний, што не хоснує інтернет. В тім він зістає, подля його властных слов, маргіналом, який штудує проблеми звонка.

(З українського языка перетлумачів: А. З.)

Позначкы:

1. Теперь доступна є в другім, росшыренім выданю „A History of Ukraine: The Lands and Its Peoples“.
2. Вірогідны подробности того спору позерай у 11. части („The Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto (1977 – 1982)“) Manoly R. Lupul, „Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir“. Лупул є закладателём Канадського інштитуту українських штудій і стояв тогды в епіцентрі опозиції.
3. Од того часу Катедра мала серье́зне фінанчне забезпечіння і восени 2010 была переименована на Катедру українських штудій Джона Яремкы.
4. Хоснуючі слова Ґріґорія Грабовіча, „право на самоідентифікацію, главно, людських колективів, є іманентным і неоднятным. Кідь люде ся поважують за інакшых, такыма і суть“. Але у 80-ых роках 20. ст. таке просте розуміння конштуованых ідентичностей не было росшырене. Кідь свого часу учитель Універзіты Макгіла Майкл Бречер выголосив у аудиторії, же „Палестынці суть народом, бо ся чують народом“, тоты слова ся стали про мене скучным обявом.

5. Якраз таким є вывод з його визначной работы на тоту тему „Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь: 1848 – 1948 рр.“.

6. В 1. томі своєї работы „У творенні національностей немає кінця“ під назвов „Карпато-русини в Європі та Північній Америці“ (с. 360) Маґочій написав: „Поставлений вопрос – ці будуть повноцінно збудованы тоты фундаменти [потребны про створіння народности – язык, ідеологія історії, література, культурны організації, театр]... а, іщі важніше, ці народны масы приймуть ідею окремой русиньской народности, зістає отворений.“

Література:

- Lupul, Manoly R. *The Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2005. Print.
- Magocsi, Paul Robert. *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*. Toronto: U of Toronto P, 2010. Print.
- „Are the Armenians Really Russian? – Or How the US Census Bureau Classifies America’s Ethnic Groups.“ *Government Publications Review* 14 (2007): 133-68. Print.
 - *On the Marking of Nationalities There is No End, Vol. I: Carpatho-Rusyns in Europe and North America*. Boulder, CO: East European Monographs, 1999. Print.
 - „The Scholar as Nation-BUILDER, or as Advisor and Advocate: Remarks Delivered by Paul Robert Magocsi.“ Special Panel „Paul Robert Magocsi on the Scholar as Nation-BUILDER.“ ASN 2007 World Convention, Colombia University. *Nationalities Papers* 36.5 (2008): 881-92. Print.
 - *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus’: 1848 – 1948*. Cambridge, Mass.: Harvard UP, 1978. Print.
 - „The Ukrainian National Revival: A New Analytical Framework.“ *Canadian Review of Studies of Nationalism* 16.1-2 (1989): 45-62. Print.

• В першій частині семінара, присвяченій аналізу творчості М. Мальцовської з боку теорії літератури, виступили: (зліва) Мгр. В. Падяк, к. н., А. Плїшкова – модераторка, Мгр. І. Джундова, ПгД., доц. ПгДр. А. Антоняк, к. н., ПгДр. К. Копорова і доц. ПгДр. В. Хома, к. н. (не є на фотції).

• В другій частині семінара, присвяченій аналізу літературних творів М. Мальцовської з боку теорії мови, виступили: (зліва) доц. ПгДр. А. Плїшкова, ПгД., і доц. ПгДр. В. Ябур, к. н. Фоткы: П. Генці

Інститут русиньського языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові
вас позывають на

СТУДІУМ

САВАРАТО-РУТНЕНОВУМ 2012

третій річник Міжнародной літньої школы русиньського языка і културы

10.6. – 1.7.2012

Курузы русиньського языка, історії і етнографії карпатських Русинів
ведуть в анлііцькім і русиньскім языку

Лекторы:

Проф. Др. Стефан М. Лю (Врайтська штатна універзіта)
Доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. (Пряшівська універзіта)
ПгДр. Кветослава Копорова (Пряшівська універзіта)
Проф. Др. Павел Роберт Маточій (Торонтська універзіта)
МгР. Валерій Падяк, к. н. (Высшумный центр карпатістики, Ужгород)
Асоц. проф. Патріція А. Крафчік (Евзуріньська штатна універзіта)
МгР. Ян Калиняк (екстерный сполупрацовник ІРЯК ПУ)

Далшы інформації і пригласка:

www.uniro.sk/rusoviska/utk/1/LS3
www.s-ts.org

Пригласити ся мож до 1. марта 2012

